

Sociolingvistikos komisijos, akredituotos prie Tarptautinio slavistikos komiteto, VI tarptautinė mokslinė konferencija iš ciklo „Slavų kalbos sociolingvistikos aspektu“

**SLAVIJOS PARIBIAI XX–XXI AMŽIŲ SANDŪROJE.
KALBA–VISUOMENĖ–KULTŪRA–TAPATYBĖ**

Vilniaus universitetas, Vilnius, 2022 m. rugsėjo 8–10 d.

VI Międzynarodowa Konferencja Naukowa z cyklu „Języki słowiańskie w ujęciu socjolingwistycznym” Komisji Socjolingwistyki afiliowanej przy Międzynarodowym Komitecie Słowistów

**POGRANICZA SŁOWIAŃSZCZYZNY PRZEŁOMU XX I XXI WIEKU.
JĘZYK–SPOŁECZEŃSTWO–KULTURA–TOŻSAMOŚĆ**

Uniwersytet Wileński, Wilno, 8–10 września 2022 r.

6th International Scientific Conference “Slavonic Languages in Sociolinguistic View” of the Sociolinguistics Committee affiliated to the International Committee of Slavists

**BORDERLANDS OF THE SLAVONIC REGION AT THE TURN OF 20TH
AND 21ST CENTURIES. LANGUAGE–SOCIETY–CULTURE–IDENTITY**

Vilnius University, Vilnius, September 8–10, 2022

TEZÉS / TEZY / THESES

Vilnius 2022

Rėmėjai / Sponsorzy / Sponsors

Filologijos
fakultetas

Ambasada
Rzeczypospolitej Polskiej
w Wilnie

Leidinio sudarytoja / Opracowanie / Compiled by:
Irena FEDORVIČ

Recenzavo / Recenzent / Reviewed by:
Teresa DALECKA

Bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos integralios bibliotekų informacinės
sistemos (LIBIS) portale *ibiblioteka.lt*.

ISBN 978-609-07-0765-4
<https://doi.org/10.15388/Proceedings.2022.28>

Copyright © 2022 Irena Fedorovič, Teresa Dalecka, Kristina Rutkovska
Published by [Vilnius University Press](#)

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](#), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Organizacinis komitetas / Komitet organizacyjny / Organising committee

Kristina RUTKOVSKA, pirmininkė / przewodnicząca / chair of the conference

Irena FEDOROVIČ, sekretorė / sekretarz / secretary of the conference

Teresa DALECKA

Miroslav DAVLEVIČ

Kinga GEBEN

Regina JAKUBĖNAS

Vilija RAGAIŠIENĖ

Mokslinis komitetas / Komitet naukowy / Scientific committee

Krasimira ALEKSOVA, Bułgaria / Bulgaria

Aleksandra GJURKOVA, Macedonia

Zbigniew GREŃ, Polska / Poland

Halina KUREK, Polska / Poland, przewodnicząca Komisji Socjolingwistyki / Chair of the Commission for Sociolinguistics

Larisa MASENKO, Ukraina / Ukraine

Alicja NAGÓRKO, Niemcy / Germany

Pavol ODALOŠ, Słowacja / Slovakia

Vladimír PATRÁŠ, Słowacja / Slovakia

Kristina RUTKOVSKA, Litwa / Lithuania

Mirosława SAGAN-BIELAWA, Polska / Poland, sekretarz Komisji Socjolingwistyki / Secretary of the Commission for Sociolinguistics

Dennis SCHELLER-BOLTZ, Austria

Marián SLOBODA, Czechy / Czech Republic

Petar SOTIROV, Polska / Poland

Diana STOLAC, Chorwacja / Croatia

Irena STRAMLJIČ BREZNIK, Słowenia / Slovenia

Małgorzata ŚWIĘCICKA, Polska / Poland

Viktorija UŠINSKIENĖ, Litwa / Lithuania

Loreta VAIČIULYĖ-SEMĖNIENĖ, Litwa / Lithuania

Anastazija VLASTELIĆ, Chorwacja / Croatia

TURINYS / SPIS TREŚCI / TABLE OF CONTENTS

Sara AKRAM	7
Krasimira ALEKSOVA	7
Daiva ALIŪKAITĖ	8
Agata BIELAK	8
Irena BOGOCZOVÁ	9
Małgorzata BORTLICZEK	10
Iryna BRAHA	11
Iwona BURKACKA	12
Anna BURZYŃSKA-KAMIENIECKA	13
Katarzyna CZARNECKA, Ewa DZIĘGIEL, Alla KRAVCHUK	14
Veslava ČIŽIK-PROKAŠEVA	15
Oksana DANYLEVSKA	15
Irena FEDORVIČ, Mirosław DAVLEVIČ	16
Gabriela FORGERON, Vytautas KARDELIS	18
Giuliano GAJETTI	19
Kinga GEBEN	20
Sylwia Katarzyna GIERCZAK	20
Veronika GIRININKAITĖ	21
Aleksandra GJURKOVA	22
Damian GOCÓŁ	22
Barbara GRABKA	23
Zbigniew GREŃ	24
Maryna HONTAR	25
Birutė JASIŪNAITĖ, Jelena KONICKAJA	26
Tomasz JELONEK	28

Jan KAMIENIECKI	28
Halina KARASŃ	29
Євгенія Анатоліївна КАРПІЛОВСЬКА	30
Rūta KAZLAUSKAITĖ	30
Józef KAŃ	31
Ewa KOMOROWSKA	32
Elena KORIAKOWCEWA	33
Renata KUCHARZYK	34
Ilona KULAK	35
Tomasz KURDYŁA	36
Halina KUREK	36
Asta LESKAUSKAITĖ	37
Evija LIEPARTE, Dite LIEPA	38
Elžbieta LUČINSKA, Kristina RUTKOVSKA	39
Irena MASOJCŃ	40
Violeta MEILIŪNAITĖ	41
Jūratė PAJĖDIENĖ	41
Silvija PAPAURĖLYTĖ-KLOVIENĖ	42
Vladimír PATRÁŠ	43
Halina PELCOWA	44
Iwona PIECHNIK	45
Nida PODERIENĖ	45
Vilija RAGAIŠIENĖ	46
Maciej RAK	46
Kristina RUTKOVSKA	47
Mirosława SAGAN-BIELAWA	48
Vilija SAKALAUSKIENĖ	49
Halyna SHUMYTSKA	50
Agnieszka SIERADZKA-MRUK	51
Karolina SLOTVINSKA	52

Marius SMETONA	53
Irena SMETONIENĖ	54
Svitlana SOKOLOVA	55
Petar SOTIROV	56
Anetta Bogusława STRAWIŃSKA	57
Violeta ŠVAIKOVSKAJA	58
Ivanna TSAR	59
Nijolė TUOMIENĖ	59
Anna TYRPA	61
Viktorija UŠINSKIENĖ	61
Magdalena WOŁOSZYN	62
Loreta VAIČIULYTĖ-SEMĖNIENĖ	64
Danutė VALENTUKEVIČIENĖ	65
Anastazija VLASTELIĆ, Diana STOLAC	66
Dorota ZDUNKIEWICZ-JEDYNAK	66
Beata ŻYWICKA	67

Sara AKRAM

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Polska
akrsa94@gmail.com

Wojna jako pogranicze człowieczeństwa w reportażach Wojciecha Jagielskiego

Wojna jawi się w reportażach książkowych Wojciecha Jagielskiego jako pewnego rodzaju pogranicze człowieczeństwa, w którym zatarciu ulegają granice między byciem ofiarą a sprawcą, żołnierzem a człowiekiem. Wielość bohaterów i przywoływanych głosów w reportażach autora *Modlitwy o deszcz* powoduje, że możemy mówić o zjawisku polifoniczności. Jerzy Bartmiński wyjaśniał jednak, że polifonia może wynikać zarówno z obecności wielu podmiotów w tekście, jak również być oznaką rozpadu osobowości (Bartmiński 2008). Dlatego w referacie chciałabym skoncentrować się na przedstawieniu specyficznego obrazu podmiotu, który ulega rozdzieleniu w rzeczywistości wojennej. Z jednej strony na zwykłego człowieka i żołnierza, który nie może powrócić do normalnego życia, z drugiej – na ofiarę i oprawcę, jak miało to miejsce w przypadku historii dzieci-żołnierzy porywanych i wcielanych do Armii Bożej w Ugandzie. Obraz takiego podmiotu zostanie zrekonstruowany na podstawie wybranych kontekstów z książek Jagielskiego (m.in. *Nocnych wędrowców* i *Wież z kamienia*), a celem referatu jest próba wskazania i usystematyzowania środków językowych, za pomocą jakich reporter kształtuje ten obraz.

Krasimira ALEKSOVA

Sofia University St. Kliment Ohridski, Bulgaria
krasimiraaleksova@gmail.com

Проницаемостта на българския език на чужди влияния според нагласите на съвременните българи

В доклада се коментират резултатите от национална представителна анкета за нагласите и оценките на съвременните българи за писмени книжовни норми. Анализират се данните от 2 въпроса, които целят да установят оценките на съвременните пълно-

летни българи за степента на проницаемост на българския език на чужди влияния и за статута и оценката на чуждите думи. Изследва се и влиянието на социално-демографските характеристики на респондентите върху отговорите им за степента на влияние на чужди езици върху българския език, върху оценките за навлизането на чужди думи в писмения език. Данните от тези три въпроса дават информация за общественото мнение на съвременните българи за запазването на националната идентичност на българския език във време на глобализация и активно взаимодействие между езиците. Търси се съотношението между глобалистите и консервативно настроените групи в обществото.

Daiva ALIŪKAITĖ

Lietuvių kalbos institutas, Vilnius, Lietuva
daiva.aliukaite@gmail.com

Amžius kaip riba, arba kartos dedamoji tarminio kodo vartotojo portrete ir vaizdinyje

Pranešime, remiantis kelių pastarųjų metų perceptyviosios dialektologijos (PD) tyrimų duomenimis, svarstomi tarminio kodo vartotojo portreto ir tarminio kodo vartotojo vaizdinio klausimai.

Tarminio kodo vartotojo portreto ir tarminio kodo vartotojo vaizdinio skirtį suponuoja per PD tyrimą gauti jaunosios kartos paprastųjų kalbos bendruomenės narių kalbinės elgsenos savistabos ir jų apriorinių nuostatų dėl tarminio kodo tinkamumo skirtingų grupių adresatams duomenys. Pranešime svarstant portreto ir vaizdinio (ne)atitiktį, pagrindinis dėmesys sutelkiamas į kartos dedamąją.

Agata BIELAK

Institut Sławistyki PAN, Warszawa, Polska
abiela4@wp.pl

Stereotyp świętej Agaty w polskiej tradycji ludowej

W polskiej tradycji ludowej święta Agata została uznana za patronkę od pożaru. Ma chronić przed burzą, piorunami i grzmotami. W

dniu świętej Agaty – 5 lutego święci się sól, chleb i wodę, którym przypisuje się moc gaszenia pożaru.

W referacie rekonstruuje stereotyp świętej Agaty w polskiej tradycji ludowej, wykorzystując – tak jak jest to praktykowane w *Słowniku stereotypów i symboli ludowych* pod redakcją Jerzego Bartmińskiego i Stanisławy Niebrzegowskiej-Bartmińskiej – definicję kognitywną. Zespół etnolingwistów lubelskich, opracowujących hasła do wspomnianego wyżej *Słownika*, zajmuje się badaniem stereotypu w ujęciu semantycznym. Przyjmują rozumienie stereotypu jako „wyobrażenia przedmiotu uformowanego w pewnej społecznej ramie doświadczeniowej i określającego, czym przedmiot jest, jak wygląda, jak działa, jak jest traktowany przez człowieka itp. (...), zarazem wyobrażenia utrwalonego w języku, dostępnego poprzez język i przynależnego do wspólnotowej wiedzy o świecie“ (Jerzy Bartmiński, *O „Słowniku stereotypów i symboli ludowych”*, [w:] Jerzy Bartmiński (red.), *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t. 1 *Kosmos*, cz. 1 *Niebo, światła niebieskie, ogień, kamienie*, Lublin 1996, s. 9).

Irena BOGOCZOVÁ

Ostravská univerzita, Czechy
irena.bogoczova@osu.cz

Mieszana odmiana językowa jako sposób na wielojęzyczność i wieloetniczność pogranicza (na przykładzie śląska Cieszyńskiego w Republice Czeskiej)

Referat odnosi się do sytuacji językowej na pograniczu czesko-polskim, konkretnie na tzw. Zaolziu, czyli w czeskiej części Śląska Cieszyńskiego. Region ten zamieszkuje autochtoniczna ludność narodowości czeskiej i polskiej. Obok czeskiego języka większościowego i kulturalnej odmiany polszczyzny używanej w polskich szkołach mniejszościowych istotnym elementem komunikacji lokalnej jest gwara cieszyńska. Ze względu na specyficzne uwarunkowania polityczne i społeczne terenu w środowisku tym wykreowała się ponadetniczna mowa zwana *po naszymu*, która niweluje różnice pomiędzy

zy używanymi tu kodami językowymi oraz łągodzi stosunki internetniczne. W wystąpieniu przechodzi się od przykładu Zaolzia w kierunku uogólnień.

Mixed Variety as a Way to Multilingualism and Multiethnicity of the Borderland (on the Example of Cieszyn Silesia in the Czech Republic)

The present paper refers to the linguistic situation in the Czech-Polish borderland, specifically in the so-called Zaolzie, i.e. the Czech part of Cieszyn Silesia. This region is home to an autochthonous population of both Czech and Polish nationalities. Apart from the majority Czech language and the standard Polish used in Polish minority schools, the Cieszyn dialect is an important element of local communication. As a result of specific political and social conditions in this environment, a spoken language called *po naszymu* has developed. It is not tied to any of the specific ethnic groups, so it levels out the differences between the individual language codes and eases the tensions between the two ethnic groups. The paper moves from the example of the Zaolzie region (Cieszyn Silesia) towards generalizations.

Małgorzata BORTLICZEK

Uniwersytet Śląski w Katowicach, Polska
malgorzata.bortliczek@us.edu.pl

Język białego człowieka ponad granicami Europy

Obecność w Unii Europejskiej, życie w bogatej, uprzywilejowanej Europie stwarza współczesnym podróżnikom prawie nieograniczone możliwości bezpośredniego kontaktu z pozaeuropejskimi kulturami i nacjami, zwyczajami i językami. Przedmiotem referatu jest analiza wypowiedzi wybranych polskich podróżników na temat postrzegania pozaeuropejskich kultur z perspektywy Europejczyka, który stara się opis(yw)ać odwiedzane światy, unikając ich oceny. Materiały do analizy to wypowiedzi pochodzące z takich źródeł, jak: wpisy instagra-

mowe, filmy na kanale YouTube, podcasty czy książki. Podczas kwerendy materiałowej zwracam uwagę na sposób narracji Polaków o wspólnej Ziemi i jej wielu światach.

The white man's language beyond the borders of Europe

The presence in the European Union, life in a rich, privileged Europe offers contemporary travelers almost unlimited opportunities for direct contact with non-European cultures and nations, customs and languages. The subject of the paper is the analysis of the statements of selected Polish travelers on the perception of non-European cultures from the perspective of an European, who tries to describe the visited worlds, avoiding their evaluation. The materials for analysis are statements from sources such as: instagram posts, videos on the YouTube channel, podcasts and books. During the material query, I pay attention to the way Poles narrate about the common Earth and its many worlds.

Iryna BRAHA

Institute of Ukrainian Language of the National Academy
of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
iibraha17@gmail.com

Динаміка етномовної ідентичності на українсько-російському пограниччі

Проблема етномовної ідентичності в Україні загалом та на пограниччі зокрема не втрачає своєї актуальності впродовж трьох останніх десятиліть. Це питання набуло особливої ваги у зв'язку з російською збройною агресією. Тож вивчення етномовної ідентичності є релевантним не лише для української гуманітаристики, у тому числі соціолінгвістики, а й для зміцнення національної безпеки держави.

Стаття представляє результати дослідження етномовної ідентичності на матеріалі мовних біографій та анкетування мешканців Сумської області, терени якої на півночі та сході межують з

Російською Федерацією, а з кінця лютого 2022 року ця ділянка державного кордону збігається з лінією фронту. У роботі аналізуються мовні маркери етномовної ідентичності, які демонструють перехід від етномовної самоідентифікації за постколоніальними лекалами до конструювання української ідентичності, позбавленої будь-яких (пост)колоніальних нашарувань. Такий перехід супроводжується трансформацією ціннісних орієнтацій, що виявляється: 1) у ставленні до української мови, престиж якої значно зростає, 2) у ставленні до російської мови, яка все більше асоціюється з агресією, 3) у зміні мовної поведінки значної кількості російськомовних українців, які свідомо обирають українську мову як рідну.

Iwona BURKACKA

Uniwersytet Warszawski, Polska
i.burkacka@uw.edu.pl

Memowy obraz regionów Polski

Przedmiotem referatu jest przedstawienie sposobu postrzegania regionów Polski i ich mieszkańców przekazany i utrwalony w polskojęzycznych memach internetowych. Użytkownicy mediów elektronicznych z różnym zainteresowaniem podchodzą do poszczególnych regionów, co znajduje odzwierciedlenie w liczbie i zróżnicowaniu materiału: najliczniejsze są memy o Podlasiu i Śląsku, mniejszy zbiór dotyczy Mazur, pojedyncze przykłady odnoszą się do Mazowsza i Wielkopolski.

Memowy obraz obszarów geograficzno-kulturowych w różny sposób odnosi się do obrazu regionów utrwalonego w kulturze i języku. Niekiedy widoczne są znaczne przesunięcia, np. Mazury nie są konceptualizowane jako kraina jezior, a obraz Podlasia jest jednostronny i bardzo negatywny. W budowanym obrazie często wykorzystuje się wybrane elementy językowe (regionalizmy, gwarę), stereotypy, nawiązania do bieżących wydarzeń, a niekiedy do historii. W opisie wykorzystano założenia analizy multimodalnej i tekstowego obrazu świata.

A meme picture of Poland's regions

The object of the paper is the presentation of the mode of the perception of Poland's regions and their inhabitants which has been transmitted and recorded in Polish-language internet memes. Users of electronic media approach selected regions with a different interest, which finds its reflection in the number and diversity of the material: the most numerous are memes about Podlasie and Śląsk, a smaller collection concerns Mazury, isolated examples refer to Mazowsze and Wielkopolska.

The meme picture of geographical-cultural areas in a different way refers to the picture of the regions recorded in culture and language. Sometimes considerable shifts are observable, e.g. Mazury is not conceptualized as a lake district, and the picture of Podlasie is one-sided and very negative. In the constructed picture selected linguistic elements (regionalisms, local dialects), stereotypes, references to current affairs, and sometimes to history are frequently applied.

In the description the principles of a multimodal analysis and a text image of the world have been used.

Anna BURZYŃSKA-KAMIENIECKA

Uniwersytet Wrocławski, Polska
aburz1@poczta.onet.pl

Wspólne dziedzictwo na nowo odczytane. Elementy kultury pogranicza w nauczaniu języka polskiego Ukraińców

Obecna sytuacja społeczno-polityczna tworzy nowy kontekst edukacyjny, w którym perspektywa regionalna może stać się szczególnie użyteczna w nauczania języka polskiego Ukraińców, którzy znaleźli się jako uchodźcy na terytorium RP. W referacie zostaną wskazane te elementy składające się na komponent kulturowy, które mogą służyć kształceniu kompetencji interkulturowej poprzez odwołanie się do wspólnej przeszłości obu narodów, niegdyś (i obecnie) zamieszkujących razem tereny pogranicza na wschód od Bugu.

Katarzyna CZARNECKA

Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków, Polska
katarzyna.czarnecka@ijp.pan.pl

Ewa DZIĘGIEL

Instytut Języka Polskiego PAN, Warszawa, Polska
ewa.dziegiel@ijp.pan.pl

Alla KRAVCHUK

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine
allakrawczuk@gmail.com

Nazwa „mowa chachłacka” w relacjach powojennych przesiedleńców ze Wschodu zamieszkałych w zachodniej Polsce

Podstawą referatu są relacje mieszkańców Galicji, Podola i Wołyń, którzy po II wojnie światowej zostali przesiedleni na tereny zachodniej Polski w ramach tzw. repatriacji, tj. zorganizowanej akcji wysiedleń ludności polskiej poza granice Związku Sowieckiego na mocy podpisanych z Polską układów granicznych.

Materiał pochodzi z eksploracji terenowych prowadzonych na Ziemiach Zachodnich w latach 1992–2006. Pozyskano teksty od 108 respondentów z 27 miejscowości. W relacjach z 8 miejscowości pojawiła się nazwa „mowa chachłacka”. „Mowa chachłacka” była to gwarowa odmiana języka ukraińskiego. Respondenci dwujęzyczni (znający język polski i ukraiński), mieszkający przed II wojną światową w miejscowościach mieszanych narodowo (z przewagą ludności ukraińskiej) w wielu wypadkach posługiwali się „mową chachłacką” w codziennych kontaktach z rodziną i sąsiadami. Rozważania dotyczą sposobu funkcjonowania „mowy chachłackiej” w społecznościach opisanych w relacjach oraz jej prestiżu w ocenie respondentów.

Referat wpisuje się w tematykę badania historii polsko-ukraińskich – i szerzej słowiańskich – kontaktów językowych i kulturowych.

Veslava ČIŽIK-PROKAŠEVA

Lietuvių kalbos institutas, Vilnius, Lietuva
veslava.prokaseva@lki.lt

Teigiamas lenkų vaizdinys *Dabartinės lietuvių kalbos tekстыne*

Kaip rodo tyrimas, teigiami lenkų vertinimai daugiausia susiję su lenko kaip žmogaus vertinimu, jaučiamas draugiškumas ir pagarba, pastebimos geros lenkų savybės, lenkas suvokiamas ir kaip sektinas pavyzdys. DLKT išskiriami šie lenkų bruožai: gailestingumas, geranoriškumas, pagalba kitiems, svetingumas, dosnumas, religingumas, sumanumas, išradingumas, darbštumas, aktyvumas; pasakojama apie talentingus, žymius, garsius lenkų tautos atstovus, lenkų sportinius pasiekimus, išvaizdą ir temperamentą. Vertinami draugiški, bičiuliški, artimi santykiai su jais, pristatomas jų pažangumas ir pranašumas. Pripažįstama, kad lenkai yra vieninga, drąsi ir kovojanti už savo teises tauta. Vadinasi, dabartiniu laiku lietuviai nėra tiek priešiška nusistatę prieš lenkus, kaip rodo sociologinės apklausos ar literatūrologiniai tyrimai. Galima teigti, kad DLKT publicistikos tekstuose užfiksuotas toks teigiamas lenkų vaizdinys: šios tautybės žmonės yra aukštos moralės, talentingi, sportiški, pranašesni už lietuvius bei gerai sutariantys su jais, siektinas pavyzdys.

Oksana DANYLEVSKA

The National Academy of Science of Ukraine,
Institute of Ukrainian Language, Kyiv, Ukraine
od3556261@gmail.com

Зміни в суспільних настроях щодо мовної політики у сфері освіти в умовах російсько-української війни

Російська агресія проти України істотно вплинула на ставлення українського соціуму до мовної політики у сфері шкільної освіти. У незалежній Україні гама суспільних настроїв в цьому питанні була доволі строкатою, що зумовлено, з одного боку, нерівномірністю мовної ситуації в країні, а з іншого – тривалою історією політизації мовного питання, що спричинило поширен-

ня полярних уявлень і стереотипів щодо мови в суспільній свідомості в регіональному зрізі та за лінією «місто – село». Ситуація кардинально змінилася з початком агресії РФ проти України. Втрата частини територій, на яких були відчутними настрої ностальгії за СРСР і де мали вплив політичні сили проросійської орієнтації, одразу позначилася на ставленні українців до питань мови. Це переконливо засвідчують численні соціологічні та соціолінгвістичні опитування, відповідно до яких 80% респондентів у 2017 р. висловилися за підтримку обов'язкового викладання державною мовою в школах (порівнюю з 2006 р. цей показник зріс на 17%). Водночас дослідники відзначали амбівалентність суспільної свідомості щодо мовної політики у сфері освіти, оскільки спостерігалася тенденція до збереження позитивного ставлення до білінгвальних практик: понад 56 % опитаних висловлювалися за збереження для своїх дітей обов'язкового курсу російської мови. Нинішня фаза війни змінила уявлення українців про освітній канон: нині українці висловлюють бажання відмовитися від вивчення не тільки російської мови, а й творів російських письменників у курсі зарубіжної літератури. У дослідженні простежено тенденції процесу радикалізації суспільних настроїв щодо мовної політики в шкільній освіті.

Irena FEDORVIČ

Vilniaus universitetas, Lietuva
Irena.Fedorovic@flf.vu.lt

Mirosław DAVLEVIČ

Vilniaus universitetas, Lietuva
Miroslav.Davlevic@flf.vu.lt

Wyznaczniki regionalizmu w zbiorze opowiadań Heleny Romer-Ochenkowskiej *Tutejsi* (1931)

Regionalizm – to zespół kierunków o zróżnicowanym programie literackim i ideowym, charakteryzujący się dążeniem do powiązania twórczości literackiej z osobliwościami regionów, ich obyczajami, kulturą, językiem, przeciwstawianymi kulturze ogólnonarodowej. Źró-

dłami regionalizmu są: poczucie odrębności etnojęzykowej jakiejś grupy oraz naturalna niechęć ośrodków peryferyjnych wobec centrów, natomiast głównymi jej wyznacznikami – język (odmienny od ogólnonarodowego, np. gwarowy) i specyficzna tematyka („lokalna”), koloryt, aura, sposób odczuwania i myślenia (Erazm Kuźma).

Regionalizm stał się podstawowym nurtem polskiej literatury wileńskiej okresu dwudziestolecia międzywojennego. Cechą tej literatury jest m.in. eksponowanie Wilna i Wileńszczyzna jako specyficznego obszaru geograficzno-historycznego, dla którego charakterystyczna jest „synteza żywych pierwiastków polskich, litewskich i białoruskich” (Stanisław Uliasz). Wprowadzane do twórczości motywy białoruskie czy litewskie traktowane były jako istotne składniki świata przedstawionego, ale wyraźnie podporządkowane motywom polskim (Tadeusz Bujnicki).

Jedną z przedstawicielek regionalizmu wileńskiego była Helena Romer-Ochenkowska (1875–1947). W dwudziestoleciu międzywojennym wydała trzy zbiory prozy poświęconej tematyce regionalnej: *Swoi ludzie* (1922), *Książka o nich* (1922) oraz *Tutejsi* (1931). Obiektem badań są opowiadania z tego ostatniego zbioru, wydanego w roku, w którym pisarka obchodziła jubileusz 25-lecia pracy publicystycznej. Akcja utworów toczy się na terenie Polesia w latach I wojny światowej oraz w dwudziestoleciu międzywojennym. Wyznacznikami regionalizmu w analizowanym zbiorze opowiadań Romer-Ochenkowskiej są: 1. poczucie tożsamości „tutejszej” bohaterów (ziemian i chłopów); 2. język gwarowy (dialekt północnokresowy). Według pisarki „tutejszy” chłop – to inaczej „tu urodzony, żyjący i umierający”, katolik, ale nieczujący się ani Polakiem, ani Białorusinem (s. 190), powolny, ociężały, odczuwający strach przed zmianami. Wspólnymi cechami bohaterów „tutejszych” (polskich ziemian i katolickich chłopów białoruskich) są przywiązanie do ziemi rodzinnej, niezwykła cierpliwość i wytrzymałość, które jednoczyły w czasach niewoli. Nowoczesność wniosła do środowiska „tutejszych” negatywne zmiany – pozbawiła ich pierwotnej prostoty i uczciwości.

Pogranicza jak w soczewce skupiają wielość problemów tożsamościowych i językowych. Ludzie pogranicza w różnych państwach mają

tendenciją do deklarowania „tutejszości”, raczej związku z własną małą ojczyzną niż z państwem i jego aktualnymi władzami. Często zachowują więc poczucie własnej odrębności, niekiedy zaś ich tożsamość ulega przeobrażeniom wskutek dramatycznych zmian, jakie zachodzą w ich życiu pod wpływem czynników od nich niezależnych (Wilson, Donnan 2012).

Gabriela FORGERON

Vilniaus universitetas, Lietuva
Gabriela.Forgeron@protonmail.com

Vytautas KARDELIS

Vilniaus universitetas, Lietuva
vytautas.kardelis@flf.vu.lt

Perceptyvinių jaunimo kalbos analizė: metodologinės pastabos

Paskutinįjį dešimtmetį buvo atlikta nemažai perceptyviosios dialektologijos tyrimų, kuriuos pradėjo ir tęsia Daiva Aliūkaitė bei kiti lingvistai. Plėtojama tradicinė ir šiuolaikinė perceptyvioji dialektologija, dažniausiai remiamasi D. R. Prestono penkių komponentų perceptyviuoju tyrimo modeliu, kurį sudaro: pieštiniai žemėlapiai, tarminis variantų taisyklumas ir patrauklumas, tarminių variantų skirtingumas, dialektų atpažinimas ir konceptualusis vertinimas. Nuostatų tyrimai ir jų rezultatai svarbūs aiškinantis objektyvią kalbos realizaciją, todėl jų plėtra ir metodologinė įvairovė gali duoti įdomesnių ir patikimesnių tyrimų rezultatų ir teigiamai modifikuoti tyrimo instrumentus.

Atliktas tyrimas parodė ir patvirtino, kad tiriant jaunimo kalbines nuostatas galima taikyti ne tik D. R. Prestono modelį. Pranešime bus pristatytas kitoks nei iki šiol Lietuvoje naudotas metodologinis kalbinių nuostatų tyrimo modelis, kuriame derinami E. Coşeriu kalbos architektūros bei P. Kocho ir W. Oesterreicherio kalbinės distancijos modeliai, o jų sintezė siejama su kai kuriais tradiciniais perceptyvinių dialektologijos metodais.

Giuliano GAJETTI

Jagiellonian University, Krakow, Poland
giuliano.gajetti@doctoral.uj.edu.pl

Phraseological units concerning the Thunder god in selected Baltic and Slavic languages

Baltic and Slavic languages evolved in parallel and influenced each other. One field of mutual influence concerns the pre-Christian vernacular traditions. Among the most important supernatural entities common to both traditions, and codified in linguistic data, there is the image of the Thunder god (Lithuanian *Perkūnas*, Latvian *Pērkūņs*, Old Russian *Перунъ*). Even if the etymology of the two Thunder gods seems to be unrelated, their semantic development followed similar path. In this way, the aim of my article is to analyze the phraseological units concerning the Thunder gods in the Baltic (Lithuanian and Latvian) and Slavic languages (Polish, Belarussian, Russian) in order to track down possible similarities and differences.

References

- Biezais, H., (1972) *Die Himmlische Götterfamilie der Alten Letten*. Acta Universitatis Upsaliensis Historia Religionum, 5. Uppsala: Uppsala Universitet.
- Мокиенко, В., М., (2009) *Образы русской речи: историко-этимологические очерки фразеологии*, Наука: Флинта, Москва.
- Vėlius, N., (1989) *The World Outlook of the Ancient Balts*, Mintis, Vilnius.
- Vidović Bolt, I., (2019) *Grmljavine boga Peruna u poljskoj frazeologiji, Percepcia Nadprirodzena vo frazeologii. Slavofraz19* red. Mária Dobríková, Bratislava, 344–350.
- Šiaurės vakarų žemaičių žodynas 1–2. (2015) Par. Birutė Vanagienė. Lietuvių kalbos institutas: Vilnius.

Kinga GEBEN

Vilniaus universitetas, Lietuva

kinga.geben@flf.vu.lt

Wielojęzyczność Polaków wileńskich. Szanse i zagrożenia

W sytuacji wielojęzyczności i wielokulturowości zachodzą procesy, które mogą prowadzić do asymilacji językowo-kulturowej. Język polski w Wilnie funkcjonuje przede wszystkim w formie mówionej. Zachodzą sytuacje oficjalne, w których używana jest odmiana zbliżona do ogólnopolskiej, w sytuacjach zaś nieoficjalnych dominuje odmiana regionalno-gwarowa oraz odmiana socjolektalna. Zróżnicowanie idiolektalne Polaków wileńskich jest szczególnie zauważalne. Referat będzie miał na celu przyjrzenie się stosunkowi młodych Polaków do mówienia i pisanie po polsku w sytuacji oficjalnej i nieoficjalnej.

Sylwia Katarzyna GIERCZAK

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, Polska

sylwia.gierczak632@wp.pl

O szacowaniu szacunku – stopniowalność szacunku w świetle danych ankietowych i tekstowych

Cel badań. Celem wystąpienia jest omówienie problemu stopniowości szacunku we współczesnej polszczyźnie w oparciu o zebrane dane ankietowe i tekstowe.

Materiał i metodyka. Wykorzystana w tekście procedura opracowania danych empirycznych nawiązuje do tej, którą przyjęli twórcy raportu pt. *Język – wartości – polityka* (JWP), a zastosowane instrumentarium pojęciowe bazuje na tym, które ustalił zespół badawczy przygotowujący pod kierunkiem J. Bartmińskiego *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*. Prezentowany materiał empiryczny (wyniki *but testu*) pochodzi od grupy 100 studentów (kobiet i mężczyzn) pięciu lubelskich uczelni. W doborze danych tekstowych jako punkt wyjścia wykorzystano Narodowy Korpus Języka Polskiego, w celach

porównawczych powołano się na konteksty pochodzące z wybranych czasopism o zróżnicowanych orientacjach politycznych, ideologicznych i światopoglądowych.

Rezultaty i konkluzje. Analiza materiału pozwala wnioskować, że szacunek jest stopniowalny. Wyniki *but testu* wskazują, że niektóre osoby ankietowani studenci szanują bardziej, inne mniej, a części nie szanują w ogóle, co wynika z założenia, iż na szacunek trzeba zasłużyć (warunkowość szacunku, dyskryminacja pewnych grup społecznych). Jest to koncepcja kontrastowa wobec głęboko humanistycznego i podmiotowego ujęcia pojęcia, które konstytuuje się na przekonaniu, że szacunek cechuje bezwarunkowość: *Jak szanuję to bez ale* (ankieta 24), *Szanuję i nie ma ale* (ankieta 46).

Veronika GIRININKAITĖ

Vilniaus universiteto biblioteka, Lietuva
veronika.girininkaite@mb.vu.lt

Badania nad językiem listów księdza Macieja Szystowskiego

W listach prorektora szkoły kowieńskiej księdza Macieja Szystowskiego (1729–po 1794) do księdza Marcina Poczobuta (1728–1810), rektora Szkoły Głównej w Wilnie, z lat 1777–17793, znaleziono sporo przykładów paremii pochodzących z języków: polskiego, łacińskiego i *ruskiego* (starobiałoruskiego). Ten ostatni był związany z pochodzeniem Szystowskiego, który w swoich listach pisał m.in. o krewnych mieszkających w Połocku, których chciałby odwiedzić. Część użytych przysłów ksiądz Szystowski eksplikował i tłumaczył adresatowi, inne pozostały dość hermetyczne i przypominają nieustalone cytaty pochodzenia litewskiego. W swojej pracy omawiam użyte w listach paremie i próbuję tłumaczyć ich etymologię na podstawie słowników: staropolskiego, języka białoruskiego oraz słowników gwarowych. Podaję też kilka przykładów bilingwizmu (używania w jednym zdaniu elementów dwóch czy więcej języków) oraz charakterystyczną leksykę historyczną. Te cechy językowe pięknie odzwierciedlają tożsamość pogranicza językowego.

Aleksandra GJURKOVA

Ss. Cyril and Methodius University, Skopje, Macedonia
agjurkova@outlook.com; aleksandrag@imj.ukim.edu.mk

Standardisation principles of Macedonian Language in *On Macedonian Matters* (1903) by Krste P. Misirkov

The article deals with the standardisation process of Macedonian language, the principles of which are determined by Krste Misirkov in his book “On Macedonian Matters” published in 1903. The basic principles which comprise the choice of dialect base for standardisation of Macedonian language, the orthography and the enrichment of Standard Macedonian language with vocabulary from a variety of Macedonian dialects are presented in detail. In addition, we take in consideration the implementation of these standardisation principles in the process of Macedonian language codification after WWII – a process regarded as a finalisation of Macedonian language standardisation, with acceptance of Standard Macedonian language as official language of Republic of Macedonia in 1944.

In regard to contemporary issues, we take in regard some aspects of Macedonian language norm and its implementation, as well as orthography, transliteration and vocabulary aspects, problems etc.

Damian GOCÓŁ

„Pismo Folkowe”, wydawcy: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej,
Stowarzyszenie Animatorów Ruchu Folkowego, Polska
Damian.gocol@gmail.com

Historia ludowa a etnolingwistyka. Na pograniczu dyscyplin

W polskiej nauce trwa burzliwa dyskusja na temat tzw. historii ludowej. Ten nurt badawczy inspirowany jest z jednej strony inicjatywami badaczy anglosaskich, z drugiej – rodzimą refleksją nad szeroko pojętą ludowością. Wiąże się z wieloma podobnymi inicjatywami mającymi na celu zrekonstruowanie przeszłości grup społecznych „pozbawionych głosu”. W ostatnich latach w Polsce ukazało się wiele publikacji utrzymanych w duchu historii ludowej, ujmowanej z

perspektywy różnych dyscyplin (np. historii, socjologii czy antropologii). Ze względu na to, funkcjonują różne definicje tego nurtu, różnie widziane są jego cele i stosowane są odmienne metody analizy materiału. Prof. dr hab. Jerzy Bartmiński uważał, że zwornikiem dla różnych dyscyplin zajmujących się historią ludową mogłaby być etnolingwistyka (*vide*: zapis z video z konferencji „Miejsce narracji ludowej w ogólnarodowej narracji tożsamościowej” na Facebooku festiwalu Mikołajki Folkowe). W swoim wystąpieniu chciałbym zastanowić się nad tym, w jakiej relacji do historii ludowej pozostaje etnolingwistyka i które z metod etnolingwistycznych mogą być wykorzystane w badaniach historii ludowej.

Barbara GRABKA

Institut Języka Polskiego PAN, Kraków, Polska

Barbara.grabka@ijp.pan.pl

Nazwy związane z obrzędowością roku kościelnego na pograniczach – czy zawsze świadectwo wielokulturowości

Pogranicze rozumiane w aspekcie geograficznym jako teren położony w sąsiedztwie granicy państwa jest miejscem, gdzie stykają się, współistnieją kultury i języki w różnych konfiguracjach. Nazwy obrzędów, zwyczajów, wierzeń, uczestniczących w nich osób (np. *podłazy*, *podłażnik*, *wołoczebne*) występujące na pograniczach będą w referacie asumptem do rozważań dotyczących współistnienia kultur bądź jednej wspólnej kultury czy jej elementów na danym terenie. Mogą być one bowiem znakami zarówno przenikania kultur, jak i wyznaczać granice tychże. Zazwyczaj mamy do czynienia z zapożyczeniami, ale czasem zasięg nazwy, jej postać fonetyczna, wieloznaczność nie wykluczają wspólnego rozwoju.

Vocabulary associated with ceremonies of the church year in borderland regions – is it always a proof of multiculturalism

Borderland, in the geographic sense of the word, is an area near a country's border – a meeting and coexistence point for cultures and languages in different configurations. Names of rites, customs, beliefs,

and their participants will serve as the subject for a deliberation on coexistence of cultures, common development of one culture or elements of it in a given area. The names in question (e.g. *podłaźnik*, *podłazy*, *wołoczebne*) can be a sign of intermingling of cultures but can also define their limits. These names are usually loanwords, but sometimes geographical reach of a name, its phonetic form or polysemy do not allow for ruling out common development.

Zbigniew GREŃ

Uniwersytet Warszawski, Polska
zbigniew.gren@uw.edu.pl

Relacje między narodowością i wyznaniem w społeczności wieloetnicznej i wielowyznaniowej (na przykładzie Śląska Cieszyńskiego)

Celem referatu jest analiza relacji między konfesyjną i etniczną mapą świata w społeczności wielowyznaniowej na Śląsku Cieszyńskim. Punktem wyjścia analizy jest funkcjonujące w potocznej świadomości Polaków połączenie etnonimu Polak z konfesjonimem katolik, co oddaje potoczna klisza językowa Polak-katolik. W związku ze specyficznym rozwojem historycznym klisza ta i takie połączenie pojęć nie wykształciły się na Śląsku Cieszyńskim. Nie oznacza to jednak, że poczucie religijne i poczucie etniczne mieszkańców tego regionu były od siebie niezależne. Współcześnie bardzo mocne są ruchy ekumeniczne, dążące do łagodzenia relacji międzywyznaniowych. W odróżnieniu jednak od oficjalnych relacji międzywyznaniowych, akcentujących potrzebę ekumenizmu, w świadomości potocznej konflikty międzywyznaniowe nie wygasły. Nie przekładają się one jednak bezpośrednio na relacje międzyetniczne, lecz najczęściej znajdują ujście w wyborach o charakterze politycznym i w stereotypach wyznaniowych.

Relations between nationality and religion in a multi-ethnic and multi-religious community (on the example of Cieszyn Silesia)

The aim of the paper is to analyze the relationship between the confessional and ethnic map of the world in the multi-religious com-

munity in Cieszyn Silesia. The starting point for the analysis is the combination of the ethnonym Pole and the confessiononym Catholic functioning in the common consciousness of Poles, which is reflected in the common language cliché Pole-Catholic. Due to the specific historical development, this cliché and such a combination of concepts did not develop in Cieszyn Silesia. This does not mean, however, that the religious and ethnic consciousness of the inhabitants of this region were independent of each other. Today, ecumenical movements aiming at easing interfaith relations are very strong. However, unlike official interfaith relations, which emphasize the need for ecumenism, interfaith conflicts did not die out in the common consciousness. However, they are not directly connected with inter-ethnic relations, but most often find their outlet in political elections and in religious stereotypes.

Maryna HONTAR

Institute of Ukrainian Language of NASU, Kyiv, Ukraine
hontar.m@gmail.com

“Let’s learn the Ukrainian language, it is our weapon!” Language initiatives for learning Ukrainian and language ideologies as their basis

Russia’s invasion of Ukraine has led to the forced displacement of many Ukrainians from Russian-speaking regions to the regions where the Ukrainian language is the dominant one. Many citizens felt that they wanted to forge stronger connections with their Ukrainian identity and decided to master the official language of their own country. In order to meet the demand for Ukrainian-language skills, teachers and volunteers have devised new language initiatives and intensified the work of existing: language courses, marathons, speaking clubs, etc. The study aims at investigating such language initiatives, as well as language ideologies that form the basis of their activities. This study has obtained the data for analysis from online texts on language initiatives’ websites and their pages on social media.

«Вивчаймо українську, адже мова – наша зброя». Ініціативи з вивчення української мови й мовні ідеології як їхня основа

Російська агресія спричинила вимушене переселення багатьох українців із російськомовних регіонів на Захід нашої держави, а також зміни в суспільній свідомості великої частини громадян. Українці усвідомили важливість української мови як засобу зв'язку зі своєю українською ідентичністю й виявили бажання краще опанувати мову своєї держави. Актуальними стали мовні ініціативи, що пропонують українцям допомогу у вивченні державної мови. Частина цих ініціатив вже існувала до 24 лютого 2022, частина з'явилася після російського вторгнення в Україну. Серед них безкоштовні курси для переселенців при вишах, курси приватних викладачів, мовні марафони, розмовні клуби тощо. Метою нашого дослідження є аналіз таких мовних ініціатив, а також мовних ідеологій, що становлять підґрунтя їхньої діяльності. Матеріалом дослідження слугують тексти на сторінках у соціальних мережах та на сайтах ініціатив.

Birutė JASIŪNAITĖ

Vilniaus universitetas, Lietuva

Birute.jasiunaite@flf.vu.lt

Jelena KONICKAJA

Vilniaus universitetas, Lietuva

Jelena.konickaja@flf.vu.lt

Gandras lietuvių ir slavų lingvokultūroje

1. Gandras – tiek lietuviams, tiek ir slavų tautoms gerai pažįstamas paukštis, kuris gyvena kaimo sodybose, yra žmonių nuolat stebimas. Tai lėmė jo populiarumą tradicinėje etninėje kultūroje. Lietuvių tarmėse vartojama daug šio paukščio pavadinimų. Dažniausiai vartojami skoliniai pavadinimai: slavizmai *bacionas*, *bacėnas*, *busilas* (rytų ir pietų aukštaičiai), aktyvių kontaktų su slavais zona), germanizmai *gandras*, *starkas*, *starkus* (rytų aukštaičiai, žemaičiai). Žinomi ir trys lietuvių kilmės ornitonimai: *gužas*, *garnys*, *didutis* (vakarų aukštaičiai, žemaičiai). Pavadinimų gausos priežastis – nuolat kintantis, didėjančias šio paukščio arealas, priklausantis nuo gandro gyvenimo būdo.

2. Minėtasis paukštis atlieka svarbų vaidmenį lietuvių ir slavų šeimos papročiuose. Svarbiausia jo „misija“ – mažų vaikų nešiojimas. Visuotiniu lietuvių įsitikinimu, gandras sugauna vaiką vandenyje (ežere, baloje, upėje, šaltinyje), parneša tėvams ir išmeta linuose, kopūstų darže, įsviedžia pro kaminą, paguldo į lovelę. Jis yra savotiškas tarpininkas, padedantis naujagimiui greičiau pasiekti žmonių pasaulį. Analogiški įsitikinimai būdingi vakarų slavams – lenkams, čekams. Slavams naujagimius gali parnešti ir kiti paukščiai (varna, žuvėdra), naminiai gyvuliai (karvė) arba laukiniai žvėreliai (kiškis).

3. Gandras reikšmingas ir kalendoriniuose papročiuose. Lietuvoje jis turi savo parlėkimo dieną – Blovieščių (kovo 25 d.). Šiai dienai pavadinti vartoti ir chrononimai Gandro diena, Garnio šventė. Ta proga buvo įprasta kepti vadinamuosius garnio pyragus iš visokių grūdų miltų. Jų duodavo ir gyvuliams, paukščiams, kad ištikus metus būtų sveiki ir stiprūs. Slavų tautose gandro parlėkimo dienos skiriasi: jos priklauso nuo krašto geografinės padėties. Labiau į pietus esančiose šalyse tai gali būti šv. Pranciškaus diena – kovo 9 d. (lenkai) arba šv. Juozapo diena – kovo 19 d. (lenkai, ukrainiečiai, baltarusiai). Baltarusijoje, Ukrainoje šventei kepami gandro kojos pavidalo pyragėliai. Su jais gandro prašoma gero naujojo derliaus ir kitokių gėrybių. Lietuvių supratimu, gandrai išleikia per šv. Baltramiejų ir drauge išsineša pavakarius. Slavų kraštuose išlėkimo dienos skirtingos. Gandrai išskrenda Paukščių taku, kuris Baltarusijoje vadintas Буськова дорога. Gandro kaukes lietuviai dėvėjo per Užgavėnes, o kai kurie slavai – per Kalėdas.

4. Visoje Lietuvoje plačiai manyta, kad gandras neša namams laimę, gausą, vaisingumą, saugo nuo perkūnijos. Pasakojama, kad šis paukštis kilęs iš žmogaus. Tai bendros su slavais pažiūros. Tautosakoje ir šnekamojoje kalboje lietuviams įprasta gandrą vadinti žmonių vardais: Jonu, Stanislavu, Stasiuku. Pastarieji du antroponimai vartojami ir kaip bendriniai žodžiai. Slavai gandrui pavadinti vartoja labai daug antroponimų: Јан, Войciech, Bohdan, Иван, Адам, Яков, Максим, Микита ir kt. Panašios ir gandro viliojimo priemonės: lietuviai dėdavo į gandalizdį sidabrinį pinigą, slavų tautos – ne tik monetas, bet ir įvairius blizgančius daiktus, raudoną audeklą. Gandras svarbus ir kitoms įvairių tautų etninės kultūros sritims: liaudies meteorologijai, liaudies medicinai.

Tomasz JELONEK

Uniwersytet Jagielloński, Kraków, Polska

tomasz.jelonek@uj.edu.pl

Językowo-kulturowe pogranicza miast i wsi w dobie globalizacji i ich odzwierciedlenie w nazewnictwie

Głównym celem referatu jest próba charakterystyki nazewnictwa funkcjonującego na pograniczach miast i wsi w XXI wieku. Materiał badawczy stanowią szeroko pojęte nazwy własne (np. wybrane kategorie antroponimów, toponimów i chrematonimów) pochodzące z okolic trzech miast na południu Polski w województwie śląskim: Częstochowy, Kłobucka i Krzepic.

W pierwszej części referatu dokonano próby zdefiniowania współczesnej wsi jako językowo-kulturowego pogranicza. W części analitycznej omówiono natomiast to, w jaki sposób zetknięcie kultur: ludowej, miejskiej i globalnej odzwierciedla się w nazewnictwie współczesnych obszarów wiejskich.

Jan KAMIENIECKI

Uniwersytet Wrocławski, Polska

kamieniecki@uni.wroc.pl

Szymon Budny – człowiek pogranicza

Sądy wyrażane obecnie przez badaczy na temat pochodzenia oraz identyfikacji narodowej Szymona Budnego są bardzo różne, a nawet ze sobą sprzeczne. W pracach uczonych białoruskich jest on traktowany jako białoruski pisarz i działacz religijny, w opracowaniach polskich badaczy Budny jawi się jako polski działacz religijny, związany przede wszystkim ze wspólnotą Braci Polskich, a także jako tłumacz Pisma Świętego na język polski. W przedstawionym referacie chciałbym spojrzeć na Budnego przez pryzmat wypowiedzi zawartych w jego dziełach i tłumaczeniach, przede wszystkim w *Katechizmie nieświeskim* oraz w *Biblii nieświeskiej*. Poczynione przez Budnego uwagi pozwalają stwierdzić, że autor *Katechizmu nieświeskiego* interesował

się językami, kulturą i wyznaniem mieszkańców Wielkiego Księstwa Litewskiego i chociaż określał się przede wszystkim jako przedstawiciel „zboru mniejszego” (czyli Braci Polskich) i pisał przede wszystkim po polsku, to jednak miał dużą wiedzę na temat innych wyznań i języków obecnych na granicznych terenach Rzeczypospolitej, zastrzegając więc, by nazwać go „człowiekiem pogranicza”.

Halina KARAS

Uniwersytet Warszawski, Polska

h.a.karas@uw.edu.pl

Rola słowników opracowanych przez autochtonów (profesjonalnych i amatorskich) w dokumentacji leksyki gwarowej

1. Dokumentacja słownictwa gwarowego jest pilnym zadaniem wobec szybkiego zanikania gwar bądź ich ewolucji. Okazuje się, że w Polsce mamy poważne braki w tym zakresie. Słownik gwar polskich PAN pomyślany jako *thesaurus* leksyki gwarowej niestety nie spełnia tej funkcji, wykazując poważne braki materiałowe.

2. Szczególną rolę do odegrania w polskiej leksykografii gwarowej mają autorzy – autochtoni zarówno językoznawcy, dialektolodzy, jak i amatorzy. To właśnie oni, znając dobrze rodzimą gwarę i jej użytkowników, mogą pozyskać cenny i rzadki materiał leksykalny do badań naukowych.

3. Wybrane przykłady słowników regionalnych i słowników (słowniczków) lokalnych opracowanych przez autochtonów – językoznawców (M. Szymczak, J. Kąs, S. Cygan, H. Karaś), autochtonów – amatorów (W. Niksa, J. K. Nowak, K. Dulak-Kulej, W. Łomnicka-Dulak), zastosowane w nich rozwiązania.

4. Słowniki gwarowe regionalne i lokalne odgrywają istotną rolę w regionie, w podejmowanej działalności kulturalnej i w podtrzymaniu świadomości odrębności regionalnej. Są ważnym wyznacznikiem tej świadomości regionalnej i lokalnej, znakiem więzi emocjonalnej łączącej mieszkańców regionu czy jednej miejscowości.

Євгенія Анатоліївна КАРПІЛОВСЬКА

Інститут української мови Національної
академії наук України, Київ, Україна
karpilovska@gmail.com

Модифікація соціокультурних стереотипів у мовній свідомості українців

Предмет аналізу в доповіді становитимуть соціокультурні стереотипи в сучасному мовомисленні українців, суспільно-політичні, ідеологічні, етнокультурні чинники їхньої модифікації, її ступінь і характер, вплив комунікативного середовища на добір способів і засобів модифікації соціокультурних стереотипів. Аналіз здійснюю на матеріалі усних і письмових текстів сучасних українських друкованих і інтернет-медій, інтернет-комунікації (соціальні мережі, блоги, чати, інтерв'ю, дискусії), художньої літератури, пісень, новинних повідомлень, звернень Президента і Його офісу, Верховної Ради України і Кабінету Міністрів України, Міністерства оборони України, командування Збройних Сил України і окремих військових з'єднань.

За точку відліку у вибудові шкали й градації модифікацій, класифікації їхніх типів править той тезаурус соціокультурних стереотипів, який склався у мовній свідомості українців до 1991 року, року проголошення незалежної держави Україна.

Rūta KAZLAUSKAITĖ

Vilniaus universitetas, Šiaulių akademija, Lietuva
ruta.kazlauskaite@sa.vu.lt

Boružės vaizdinys lietuvių poezijoje

Išanalizavus įvairių realių įvardijimo būdus ir priemones kūrinuose, išryškėja bendruomenės, kuriai atstovauja kūrėjai mąstymo, suvokimo ir jausenos savitumas, kitaip tariant, naivusis kolektyvinis pasaulėvaizdis. Poezija – viena iš meno formų, fiksuojančių pasaulio vaizdinius.

Pranešimas skirtas boružės vaizdiniui, susidėsčiusiam lietuvių autorių poezijoje, aptarti. Analizės medžiaga – 81 poezijos fragmentas. Poe-

zijoje išryškėję būdingieji boružės požymiai ir veiksmai lyginami su mitopoetikos specialisto Vladimiro Toporovo rekonstruotais mito apie boružę elementais (žr. straipsnį „Балтийские и славянские названия божьей коровки (*Coccinella Septempunctata*) в связи с реконструкцией одного из фрагментов основного мифа“ (1978)). Mitas rekonstruojamas maždaug taip: Griausmavaldis (Dievas, Perkūnas) neištikimą žmoną Saulę, apgavusią su Mėnuliu, – paverčia vabzdžiu; nubaustoji tampa vabzdžių giminės pradininke; už nuodėmę ji ir jos (nesavi) vaikai baudžiami žaibo kirčiais ir vandenių; bausmės žymė yra 7 ant nugaros įdeginti taškeliai, žymintys boružės vaikų skaičių.

Lietuvių poezijoje minimos šios boružės fizinės ypatybės: rausvo atspalvio (*saulasparnė, kruvina...*), maža, vargana, taškuota, graži. Būdingieji vabalėlio veiksmai tokie: šiltuoju metu laiku suptis ant smilgos, ropoti delnu ir, ruošiantis skrydžiui, kopti aukštyn arba nuskristi. Skrydžio tikslas – pasiekti šviesą ir šilumą: skrendama į žmogų, dangų, rojų, saulę, pietryčius, palydėti vasaros. Boružė gretinama su kraujo lašu, kibirkštimi, žarija, kepalėliu, žiedeliu, vaikystės traktoriuku, vadinama viltimi, stebuklu, amžinybės simboliu. Ji pranašauja giedrą, džiugina žmogų ir, vertinant apskritai, neatsiejama nuo vaikų pasaulio.

Poezijoje apčiuopiamos Vladimiro Toporovo rekonstruoto mito nuotrupos: boružė suvokiama kaip dieviškosios prigimties padaras (geba nuspėti orus, yra ganoma Dievo ir pan.), išsiskiriantis savita išvaizda, organiškai susijęs su ugnimi, gyvenantis žemėje, bet judantis aukštyn – į buvusius namus danguje.

Józef KAŚ

Uniwersytet Jagielloński, Kraków, Polska
jozef.kas@uj.edu.pl

Nowe wyzwania w leksykografii gwarowej

W referacie zostaną omówione następujące kwestie:

1. Gwarowy słownik etnolingwistyczny jako reakcja na przyspieszone zmiany cywilizacyjne na wsi. Cel tworzenia słownika gwarowego. Tzw. „tradycyjny” słownik gwarowy a nowa koncepcja słownika gwarowego, w którym hasło słownikowe pre-

zentowane jest nie tylko w kontekście leksykalnym i gramatycznym, ale też kulturowym.

2. Nowy odbiorca słownika gwarowego – historyk, etnolog, nie tylko językoznawca. Rola słownika gwarowego w lokalnych działaniach kulturalnych. Znaczenie amatorskich słowników gwarowych dla lokalnych społeczności.
3. Dobór haseł do słownika (słownik pełny – dyferencyjny?). Źródła materiału leksykalnego. Organizacja pracy leksykografa. Komputerowa baza danych. Wykorzystanie oprogramowania komputerowego w redagowaniu słownika.
4. Ortografia w słowniku gwarowym; pisownia haseł, pisownia cytatów. Zapis w pełni fonetyczny, czy uproszczony zapis systemowych cech gwarowych?
5. Struktura artykułu hasłowego. Ilość i jakość cytatów dla haseł. System powiązań międzyhasłowych. Sposób prezentacji treści etnolingwistycznych.
6. Etnografia w słowniku gwarowym.
7. Ikonografia w słowniku gwarowym (zdjęcia, rysunki, filmy), jej funkcje.

Ewa KOMOROWSKA

Uniwersytet Szczeciński, Polska
ekomorowska@usz.edu.pl

Akt mowy *podziękowanie* we współczesnym języku polskim

Przedmiotem opisu stanie się *podziękowanie* jako akt mowy we współczesnym języku polskim. Materiał badawczy stanowią będą konteksty języka mówionego aktu mowy *podziękowanie*. Celem pracy jest próba zdefiniowania danego aktu mowy i usytuowania go w grupie innych aktów mowy oraz pokazania specyfiki jego funkcjonowania. Przyjmuję pragmatyngwistyczną metodologię opisu materiału badawczego.

W ramach wystąpienia w części wprowadzającej omówiony zostanie akt mowy *podziękowanie* w odniesieniu do grzecznościowych aktów mowy. Przedstawione zostaną różne teorie grzecznościowe (mię-

dzy innymi, Kazimierza Ożoga, Małgorzaty Marcjanik czy Geoffrey'a Leecha), w których usytuowany zostanie dany akt mowy. Z kolei pokazany zostanie akt mowy podziękowanie w klasyfikacjach aktów mowy, zaproponowanych, między innymi, przez Johna Langshawa Austina, Johana Rogersa Searle'a, Jürgena Habermasa itd.

Pragmalingwistyczna analiza zebranego materiału badawczego stworzy podstawy do zaproponowania wstępnej definicji aktu mowy *podziękowanie* w języku polskim, wprowadzenia propozycji opisu struktury danego aktu mowy i pokazania jego funkcjonowania zarówno w jawnych, jak i ukrytych aktach mowy. Przeprowadzona wielokierunkowa analiza stworzy – jak mierniam – podstawy do zdefiniowania danego aktu i określenia jego specyfiki pragmatycznej.

Elena KORIAKOWCEWA

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Polska
elena.koriakowcewa@gmail.com

Hybrid word formation as a manifestation of linguistic glocalisation (based on texts from Russian and Polish internet users)

The advances in international and intercultural communication resulting in the multilingualism of native communicative communities and ultimately leading to the creation of the global communicative community, is well reflected in the lexical subsystems of contemporary Russian and Polish. These subsystems are continuously being enriched not only with numerous «global English» borrowings but also with the formations of hybrid type.

The essence of creating hybrids as a manifestation of linguistic glocalisation is the idea of combining in one word various contents implied by units of various languages in order to obtain such a symbolic structure that could give a rich meaning to entire sequences of words, sentences and even texts. The hybrid derivative reflects in the mental sphere of a human being the cumulative semantically contents belonging to at least two signs, which, in cognitive terms, may be units smaller than the lexeme, but having meaning.

There are two types of hybrid derivatives distinguished according to the origin of their counterparts (roots and affixes), which are coined and used in contemporary Russian and Polish. This paper, given its scope, focuses only on the derivatives having the affixes of «global English» provenance.

Renata KUCHARZYK

Institut Języka Polskiego PAN, Kraków, Polska
renata.kucharzyk@ijp.pan.pl

Między mową a pismem. Elementy dialektalne jako wykładniki oralności w komentarzach internetowych

Przedmiotem wystąpienia będzie analiza komentarzy internetowych w kontekście roli, jaką ogrywają w nich elementy proveniencji gwaraowej. Cechą charakterystyczną tej formy wypowiedzi, sytuującej się na pograniczu mowy i pisma, jest rozbudowana wariacja językowa, występowanie komponentów reprezentujących różne style i odmiany języka. Elementy dialektalne, pochodzące z odmiany prymarnie mówionej, mogą funkcjonować w komentarzach internetowych jako wykładniki oralności. Użycie dialektizmów wzmacnia ekspresywność, emocjonalność, zaangażowanie, buduje wspólnotowość, osadza w konkretnym kontekście, a więc nadaje tekstom cechy, które są typowe dla kultury oralnej. Prowadzone rozważania będą nawiązywać do teorii oralności i piśmienności Waltera J. Onga.

Between speech and writing. Dialectal elements as exponents of orality in Internet comments

The paper will analyse Internet comments in the context of the role played in them by dialectal elements. The characteristic feature of this Internet genre, situated on the borderline between speech and writing, is an extensive linguistic variance, the presence of components representing different styles and varieties of language. Dialectal elements, coming from the primarily spoken variety, may function in the Internet comments as exponents of orality. The use of dialectisms enhances expressivity, emotionality, involvement, builds a sense of

community, places it in a specific context, and thus gives the texts features that are typical of oral culture. The considerations will refer to Walter J. Ong's theory of orality and literacy.

Ilona KULAK

Uniwersytet Jagielloński, Kraków, Polska
ilona.kulak@uj.edu.pl

Polski Spisz jako region pogranicza. Z perspektywy jego mieszkańców

Polski Spisz przez wiele stuleci podawany był silnym oddziaływaniom społecznym i politycznym płynącym z Węgier oraz Słowacji. Jego kultura nosi również ślady wpływów niemieckich, wołoskich czy podhalańskich. Ten wieloetniczny obszar stanowi zatem niezaprzeczalny przykład regionu pogranicza, zarówno międzypaństwowego: polsko-słowackiego, jak i wewnętrznego: etnicznego, kulturowego, językowego, religijnego, a nawet mentalnego – pogranicza między przeszłością a współczesnością, między strefą wiejską a miejską itp. Pogranicze pojmowane jest bowiem w referacie szeroko, nie tylko terytorialnie, lecz także na płaszczyźnie językowo-kulturowej. Autorka wystąpienia usiłuje spojrzeć na wspomniane kwestie z perspektywy mieszkańców regionu, toteż materiał badawczy został wyekscerpowany z Korpusu Spiskiego – bazy tekstów i nagrań gwarowych dokumentujących język mówiony mieszkańców polskiego Spisza.

Polish Spisz as a borderland region. From the perspective of its inhabitants

For many centuries, Polish Spisz was exposed by strong social and political influences from Hungary and Slovakia. His culture also has traces of German, Wallachian, and Podhale influences. Therefore this multiethnic area is an undeniable example of a borderland region, both interstate borderland (Polish-Slovak border) and internal borderland: ethnic, cultural, linguistic, religious, and even mental borderland between the past and the present or between the rural and urban areas, etc. The term borderland is broadly understood in the present paper, not only territorially, but also on the linguistic and

cultural level. The author of the speech tries to look at the above-mentioned issues from the perspective of the inhabitants of the region. For this reason, the research material was excerpted from *Korpus Spiski*. It is a database of texts and dialect recordings documenting the spoken language of the inhabitants of Polish Spisz.

Tomasz KURDYŁA

Uniwersytet Jagielloński, Kraków, Polska
tomasz.kurdyla@gmail.com

Pogranicza odmian językowych – socjolekt a profesjolekt

W referacie chciałbym określić podobieństwa i różnice między profesjolektami i socjolektami na podstawie najważniejszych polskich ujęć tych zagadnień, które jednak nie stawiają wyraźnej granicy między tymi odmianami językowymi. Istnieją warianty języka o spornej klasyfikacji, które można traktować jako profesjo- lub socjolekty, warto zatem ustalić ściśle kryteria służące odróżnianiu jednych od drugich. Powinny one mieć charakter nie tylko zewnątrzjęzykowy (charakter grupy społecznej, która się daną odmianą posługuje), ale i wewnątrzjęzykowy (cechy języka grup zawodowych i środowiskowych). Postaram się również odpowiedzieć na pytanie, czy warto wyróżniać „mikrosocjolekty” i „mikroprofesjolekty” (niewielkie odmianki leksykalne, liczące po kilkadziesiąt wyrazów) oraz jak rozumieć dyferencyjność słownictwa odmianowego w przypadku socjolektów i profesjolektów.

Halina KUREK

Uniwersytet Jagielloński, Kraków, Polska
Halina.kurek@uj.edu.pl

Spółeczność polska „pograniczy wewnętrznych” na przełomie wieków XX i XXI. Przemiany kulturowo-tożsamościowe

W referacie, na wybranych przykładach, przedstawiam język i kulturę społeczności polskich zamieszkujących tzw. pogranicza wewnątrz-

ne. Termin *pogranicze* definiuję jako przestrzeń (rzeczywistą, wirtualną, psychospołeczną, czyli osobniczą) z co najmniej dwoma typami kultur pozostających w stałym kontakcie społecznym i wzajemnie się przenikających. Z kolei za „pogranicza wewnętrzne” – rzeczywiste lub wirtualne – uważam „obszary (miejsca) kontaktu społeczno-kulturowego w obrębie państwa między przedstawicielami dwóch lub więcej narodów i ich kultur” (Sadowski 1995, 43–44), a także przestrzenie, na których dochodzi do obustronnych wpływów języka standardowego i gwar oraz wzajemnego przenikania się dialektów.

Celem referatu jest pokazanie zmian, które na przełomie wieków XX i XXI dokonały się w języku i kulturze społeczności polskich tzw. pograniczy wewnętrznych – terytorialnych, wirtualnych i osobniczych oraz ich wpływu na kulturową tożsamość Polaków.

Bibliografia

Sadowski Andrzej, 1995, *Pogranicze polsko-białoruskie. Tożsamość mieszkańców*, Białystok, Trans Humana,

Asta LESKAUSKAITĖ

Lietuvių kalbos institutas, Vilnius, Lietuva
asta.leskauskaite@lki.lt

Religija kaip vertybinis matas pietų aukštaičių pasaulėvaizdyje

Filosofijoje ir teologijoje tikėjimas Dievu pripažįstamas kaip aukščiausia ir svarbiausia žmogaus gyvenimo vertybė. Pagal naujausius mokslininkų (I. E. Laumenskaitės, R. Žiliukaitės ir kt.) tyrimus šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje yra įsitvirtinusi kolektyvinė, o ne asmeninė ir bendruomeninė religinė tapatybė.

Šiame pranešime religijos ir žmogaus santykis bus aptariamas lingvistikos požiūriu, remiantis XX a. antrosios pusės ir XXI a. 1–2-ojo dešimtmečiais surinkta empirine medžiaga iš „Druskininkų tarmės žodyno“ (1988), „Pietinių pietų aukštaičių šnektų žodyno“ (1 t. – 2016, 2 t. – 2018), „Kučiūnų krašto šnektos tekstų“ (2006) ir kitų

publikuotų tekstų rinkinių, Lietuvių kalbos instituto Geolingvistikos centro Tarmių archyve saugomų garso įrašų. Svarbiausios sąvokos, per kurias atskleidžia religijos samprata, reikšmė ir vieta pietų aukštaičio pasaulėvaizdyje, – *Dievas, tikėjimas, bažnyčia, dvasia* bei kt. Atkreipiamas dėmesys į krikščionybės ir senojo lietuvių tikėjimo liekanų dermę.

Evija LIEPARTE

Rygos Stradinio universitetas / Latvijos universitetas, Latvia
evija111@gmail.com

Dite LIEPA

LU Latviešu valodas institūts, Latvia
(No.VPP-LETONIKA-2022/1-0001)
dite.liepa@gmail.com

Nuo „kovido karo“ į tikrąjį karą: bendrumai ir skirtumai latvių, lietuvių ir rusų kalbų leksikoje

Kaip rašo latvių sociolingvistė prof. dr. I. Druviete, XXI a. trečiasis dešimtmetis prie kitų globalinių sunkumų pridėjo naujo viruso sukeltą pandemiją. Nepaisant ribotų tiesioginio bendravimo galimybių šis laikas tapo neaprepiamos lingvistinės kūrybos lauku.

Latvijoje ir Lietuvoje buvo tiek perimta vadinamųjų stambiųjų Europos kalbų leksika, priderinant ją prie nacionalinės kalbos ir situacijos, tiek kurta rimtų ir nerimtų naujadarų. Plačiai naudotasi karine leksika ir metaforomis (gali būti, kad tai – sovietmečio palikimas), pvz., medikai buvo didvyriai, kovojantys fronto pirmose linijose, o mirusieji – aukos.

Po 2022-02-24 Rusijos įsiveržimo į Ukrainą dvejų metų aktualiausia ir labiausia aptarinėta įvykį – pandemiją – medijų erdvėje per vieną dieną į paribį nustumė karas Ukrainoje.

Pranešimas siūlo koronaviruso pandemiją ir karą Ukrainoje vaizduojančios leksikos, taip pat požiūrio į karinės leksikos ir metaforų naudojimą lyginamąją apžvalgą, išryškinant bendrumus, skirtumus ir universalijas.

Elżbieta LUČINSKA

Vilniaus universitetas, Lietuva
Elzbieta.lucynska@fsf.stud.vu.lt

Kristina RUTKOVSKA

Vilniaus universitetas, Lietuva
Kristina.rutkovska@flf.vu.lt; kristina.rutkovska@gmail.com

Kalbinis ŽMOGAUS paveikslas Jokūbo Vujeko „Mažojoje postilėje“ (1590) ir Mikalojaus Daukšos „Postilėje“ (1599)

Pranešimo tikslas – ištirti žmogaus konceptualizavimo principus Jokūbo Vujeko „Mažojoje postilėje“ (1590) ir Mikalojaus Daukšos „Postilėje“ (1599). Siekiant atskleisti pagrindines semantines kategorijas, būdingos Jokūbo Vujeko sukurtam žmogaus paveiksliui, svarbus atliekamam tyrimui išlieka ir dar vienas reiškinys – ne tik žmogų apibūdinančių kalbinių priemonių analizė, bet ir lenkiškame tekste vartojamų išsireiškimų vertimo į lietuvių kalbą strategija. Abidvi postilės yra glaudžiai susijusios su Švento Rašto ir Bažnyčios Tėvų darbų interpretacijomis, bet svarbus jų struktūroje išlieka ir etnis kultūrinis kontekstas, kuris siejamas su pamokslo paskirtimi, klausytojo poreikiais. Todėl jau XVII a. postilėse pasitaiko originalių interpretacijų, kurias išsamiau aptikti leidžia darbe taikomas kognityvinės etnolingvistikos (o tiksliau – etnoteologijos) metodas, nukreiptas į subjektyvių autoriaus nusistovėjusių dogmų perteikimo bei aiškinimo būdus. Empirinių tyrimų pagrindą sudaro postilių tekstai, jų struktūroje atkurtas su žodžiu „žmogus“ susijęs leksinis-semantinis laukas, atsekti šio žodžio sintagminiai ir paradigminiai ryšiai (su žodžiu „žmogus“ susiję derivatai, sinonimai, antonimai, žodžių junginiai, būdvardiniai ir veiksmažodiniai kolokantai); didelis dėmesys skiriamas jų konotacinėms savybėms atskleisti. Ketinama analizuoti ir tekstinius duomenis: ilgesnius sakinius ir kontekstus, kuriuose aprašomuoju būdu piešiamas žmogaus paveikslas.

Irena MASOJC

Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas, Lietuva
irenamasoit@gmail.com

Język ulicy. Zapożyczenia czy przełączanie kodów w komunikacji potocznej po polsku na Litwie?

Przedmiotem wystąpienia będą litewskie i rosyjskie elementy leksykalne w polszczyźnie potocznej, używanej w środowisku Polaków litewskich. Celem wystąpienia będzie rozważenie problemu ich statusu lingwistycznego: które z nich należy potraktować jako zapożyczenia, a które jako efekty przełączaniu kodu. W socjolingwistyce do rozwiązania tego problemu wykorzystuje się różne kryteria, między innymi stopień adaptacji morfologicznej wyrazów z innych języków, sposób ich włączania w struktury składniowe oraz ich funkcję pragmatyczną. W niniejszej analizie wykorzystane zostaną narzędzia formalne (gramatyczne). Pozwolą one ustalić, w jakim stopniu podobieństwo leksykalne i strukturalne języków wpływa na mechanizmy adaptacji oraz rozważyć trudności pojawiające się w procesie rozgraniczenia zapożyczeń i przełączania kodu. Materiałem do analizy posłużą dostępne w Internecie fragmenty powieści Bartosza Połońskiego *Robczik*, której język jest stylizowany na lokalną polszczyznę potoczną, nazwaną przez samego autora *językiem ulicy*.

The language of the street. Borrowings or code switching in colloquial Polish language in Lithuania?

The subject of the presentation will be Lithuanian and Russian lexical elements in the colloquial Polish language, used by Lithuanian Poles. The aim of the presentation will be to consider the problem of their linguistic status: which of them should be treated as borrowings, and which as the effects of code switching. In sociolinguistics, various criteria are used to solve this problem, including the degree of morphological adaptation of words from other languages, the way they are incorporated into the syntactic structures, and their pragmatic function. In this analysis, formal (grammatical) tools will be used. They will allow to determine to what extent the lexical and structural similarity of languages influences the mechanisms of adaptation and to consid-

er the difficulties that arise in the process of distinguishing borrowings and code switching. The material for the analysis will be the fragments of Bartosz Połoński's novel "Robczik" available on the Internet, the language of which is stylized in the local colloquial Polish, which the author himself calls *the language of the street*.

Violeta MEILIŪNAITĖ

Lietuvių kalbos institutas, Vilnius, Lietuva
Violeta.meiliunaite@lki.lt

Ką skelbia Šalčininkų rajono skelbimai?

Daugiakalbiame ir dugiakultūriame Lietuvos pietryčiuose nusidriekusiame Šalčininkų rajono nuo seno susikerta bent kelių tautų kalbinės ir kultūrinės tradicijos. Sociologų ir kalbininkų tyrimuose skelbiama, kad šiame krašte susiformavęs išskirtinis tapatybės suvokimas. Aptariamojo krašto gyventojai save vadina vietiniais, o skirtį *savas / svetimas* grindžia bent keliais aspektais: gyvenimo regione trukme, nuosavybės turėjimu ir vietos kalbų mokėjimu. Regiono gatvėvardžių tyrimai parodė aiškiai išreikštas artimašias geografines sąsajas ir atspindimą romantizmo epochoje susiformavusią lietuviybės sampratą, kai lietuvis tapatinamas su LDK gyventoju, o kalbinis argumentas yra eliminuojamas.

Šiame pranešime pristatomi tolesni Šalčininkų rajono kalbinio kraštovaizdžio tyrimai. Analizuojama, koks kalbų inventorių funkcionuoja skirtingo tipo (paslaugų, religinio turinio, oficialiuosiuose) skelbimuose. Aptiriamas kalbų pasirinkimas, eiliškumas ir galimas adresatas.

Jūratė PAJĖDIENĖ

Lietuvių kalbos institutas, Vilnius, Lietuva
juratepajediene@gmail.com

Jurgio Ambroziejaus Pabrėžos (1771–1849) pamokslai apie Dešimtį Dievo Prisakymų

Neseniai išleistas Jurgio Ambroziejaus Pabrėžos rankraščio *PAMOKSLAY Wayringosy Materyjosity* [...] perrašas (Šepetytė Rita, par.,

2020) suteikė patogią progą susipažinti su šio pamokslų rinkinio tektais. Jie įdomūs ne vien tik kaip to laikmečio viešosios žemaičių kalbos ir savito jos užrašymo būdo paminklas, bet ir dėl juose nagrinėjamų temų pateikties ir jų aiškinimo būdų. Pabrėžos pamokslams būdinga sistemiška ir įvairiapusiška teologinių nuostatų raiška, savita, išsami ir paveiki argumentacija, aiškios naudotos literatūros nuorodos. Aptariamą rinkinį sudaro 48 įvairiose Žemaitijos vietose 1799–1831 m. sakyti pamokslai. Trečdalis šio rinkinio pamokslų (nuo 2-o iki 17-o) skirti teisingam Dešimties Dievo Prisakymų suvokimui išaiškinti. Pranešime bus aptariamas Pabrėžos pasirinkto Dekalogo Prisakymų ciklo temų išdėstymo modelis ir svarstomos kai kurios šio ciklo pamokslų ypatybės, svarbios vertinant bendrą Apšvietos laikmečio lietuviškosios religinės literatūros kontekstą.

Silvija PAPAURĖLYTĖ-KLOVIENĖ

Šiaulių valstybinė kolegija, Šiauliai, Lietuva

silvijapapaurelyte@gmail.com

BROLIO konceptas viešajame Lietuvos diksurse

Konceptų tyrimai lietuvių kalbotyroje nėra naujas dalykas. Sutelkus dėmesį į per paskutinį dešimtmetį pasirodžiusius darbus minėtinas UGNIES, VANDENS, NAMŲ, ŠEIMOS, DARBO, EUROPOS, LAISVĖS ir GARBĖS konceptų turinio aprašymas Kristinos Rutkovskos, Mariaus Smetonos ir Irenos Smetonienės monografijoje „Vertybės lietuvių pasaulėvaizdyje“ (2017), ši mokslininkų grupė išanalizavo konceptus KALBA, TAUTA, VALSTYBĖ (Smetonienė, Smetona, Rutkovska 2019).

Konceptas yra visa informacija apie ką nors, esanti žmonių, kurie kalba atitinkama kalba, sąmonėje. Koncepto turinys linkęs kisti, nes, laikui bėgant, atsiranda naujos informacijos, be to, gali būti, kad dalis dalykų pasidaro nebeaktualūs. Spręsti apie koncepto turinį galima iš daugelio šaltinių, bet vis dėlto informatyviausia yra kalba.

Pranešime pristatomo tyrimo tikslas – aprašyti dalį koncepto BRO-LIS turinio.

Tiriamoji medžiaga – iš Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno surinkti visų žodžio broliškas formų vartojimo pavyzdžiai. Jie suskirstyti į kelias grupes pagal sakinyje aprašomą situaciją – veiksmą, abstraktaus fenomeno apraiškas ir pan.

Vladimír PATRÁŠ

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Slovenká republika

Vladimir.patras@umb.sk

Hodnotové rozhrania mediálnej covidokultúry v onlinovej tlači

Vpád onemocnenia s úsporným pomenovaním *COVID-19* do života súčasného *glokalizovaného* sveta zásadne (polárne) rozdelil komunikujúce spoločenstvá a preformátoval aj značnú oblasť medziľudskej komunikácie. Dejinnokultúrne rozvinuté etalóny, pružne stabilné dorozumievacie koncepty a kódy so značnou mierou univerzálnej platnosti, presvedčivosti a výpovednej sily zrýchlene zareagovali na osobité požiadavky a výzvy, ktoré musí, chce či môže zvládať aktuálny spoločenský diskurz spätý najmä s mediálnou komunikačnou sférou. V pragmakomunikačnom okruhu pokrývajúcom problematiku COVID-19 sa zreteľne aktivizujú a integrujú postupy a prostriedky odborného (medicínskeho, psychologického, sociálneho, ekonomickopolitického, vojenského) a mediálneho diskurzu vrátane extrémnej persuzívnosti, neodmysliteľného kolokvializovania a individualizovania webovej mediálnej produkcie. Na priesečníku uvedených dorozumievacích markerov sa utvára kultúrne osobitý spôsob intertextového mediálneho prezentovania obsahov, zámerov a efektov v súvislosti s komunikovaním háklivého tematického spektra. Príspevok sa zameriava na socioštylistické vymedzenie rozhraní hodnotového areálu tzv. covidokultúry v súčasnej onlinovej tlači názorového typu prostredníctvom adaptovanej teórie rečových aktov. Materiálové zdroje a argumentačné podklady s podporou analytických softvérov ťažia zo slovenského a českého jazykového prostredia, okrajovo aj z inojazykových onlinových mediálnych zdrojov.

Halina PELCOWA

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, Polska
hapelc@poczta.onet.pl

Wieś i gwara w nowej sytuacji społeczno-komunikacyjnej

Przedmiotem rozważań będzie redefinicja pojęć *wieś* i *gwara* związanych z dynamiką zmian w komunikacji społecznej w przestrzeni regionalnej i lokalnej. Badanie tempa przemian i wynikających z tego faktu konsekwencji, pozwala odkryć najbardziej archaiczne warstwy struktury wiejskiej, porównać współczesne i dawne zjawiska społeczne, językowe i kulturowo-obyczajowe, wykryć najważniejsze mechanizmy tych zmian, także w powiązaniu z zacieraniem i rozmywaniem się granic między gwarą a językiem ogólnym. Ten aspekt badań łączy się z nowymi wyzwaniami stojącymi przed socjolingwistyką, włączoną w kontekst reinterpretacyjny zjawisk językowych ściśle powiązanych ze sferą społeczną i kulturowo-obyczajową mieszkańców współczesnej wsi.

The village and the village dialect in a new socio-communicative context

The study seeks to redefine the concepts of ‘village’ and ‘dialect’ as seen through the prism of the changes taking place in regional as well as in local socio-communicative contexts. The tempo of the changes and the consequences following from them shed light on the most archaic layers of the village structure, allowing for comparisons to be made between old and new social, socio-cultural and linguistic phenomena. The analysis proposed describes the basic mechanism underlying the changes, which take place at a time when the distinction between a dialect and a standard language is becoming increasingly blurred. This aspect of the study creates new challenges for any sociolinguistic research which aims at a reinterpretation of linguistic processes closely linked to the social, customs and culture-related spheres of contemporary village life.

Iwona PIECHNIK

Uniwersytet Jagielloński, Kraków, Polska
iwona.piechnik@uj.edu.pl

Formuły powitalne na europejskich pograniczach Słowiańszczyzny

Referat ma na celu pokazanie popularnych formuł powitalnych (pozdrowień) praktykowanych w językach na europejskich pograniczach Słowiańszczyzny, czyli w językach słowiańskich i w językach ich sąsiadów ugrofińskich (fiński, karelski, estoński, węgierski i inne), bałtyckich (litewski, łotewski), germańskich (niemiecki) i romańskich (rumuński, włoski). Dotyczy to zarówno pozdrowień w sytuacjach codziennych (takich jak „dzień dobry”, „witaj”, „cześć”), jak i religijnych (chrześcijańskich, takich jak pozdrowienia obrzędowe, maryjne i świąteczne). Można w ten sposób zobaczyć ich wzajemne wpływy: zapożyczenia leksykalne i kalki składniowe (powtarzające się schematy) oraz podział dnia, a także popularne sposoby zwracania się do rozmówcy (przez „ty”, „wy”, „pan/i” lub bezosobowo).

Nida PODERIENĖ

Lietuvių kalbos institutas, Vilnius, Lietuva
nida.poderiene@lki.lt

Lenkų mokomąja kalba mokyklų mokinių nuostatos dėl gimtosios, lietuvių ir anglų kalbos

Pranešimo tikslas – aptarti 2021 m. lenkų mokomąja kalba mokyklose vykdyto etnolingvistinio tyrimo rezultatus mokinių kalbinių nuostatų aspektais: 1) socialinės kalbos vertės, 2) mokymosi motyvacijos, 3) kalbinės ir kultūrinės tapatybės. Pranešime pristatomi tyrimo duomenys sukaupti 2021 m. Vilniaus ir Šalčininkų mokyklose, įgyvendinant Valstybinės lietuvių kalbos komisijos finansuojamą projektą.

Mokinių kalbinės nuostatos analizuojamos skirtingo amžiaus grupėse: besimokančių pradinio ugdymo (3–4 kl.) ir progimnazijos (5–6, 7–8 kl.) klasėse, nes jaunesniajame mokykliniame amžiuje formuojasi vertybinės nuostatos dėl vartojamų kalbų. Lyginant pradinių

klasių ir pagrindinio ugdymo koncentrų mokinių kalbinių nuostatų polinkius aptariami kalbines nuostatas lemiantys veiksniai – šeimos, socialinio konteksto, mokyklos įtaka mokinių nuostatoms dėl gimtosios, lietuvių ir anglų kalbos socialinės vertės, kalbos ir tapatybės ryšio.

Vilija RAGAIŠIENĖ

Lietuvių kalbos institutas, Vilnius, Lietuva
vilija.ragaisiene@gmail.com

Tarminis žodynas – kalbinės bendruomenės vertybių atspindys

A. Leskauskaitės ir V. Ragaišienės parengtame *Pietinių pietų aukštaičių šnektų žodynas* (I – 2016 m., II – 2019 m.) siekta pateikti šnektose vartojamų žodžių visumą (užfiksuoti žodyninį fondą) ir pristatyti kalbines ypatybes. Pasirinktas duomenų pateikimo ir leksikos įtraukimo būdas (žodynas priklauso išsamiųjų aiškinamųjų žodynų tipui) pakankamai gerai pristato ne tik šnektų ypatybes, bet ir XX a. antrosios pusės – XXI a. pradžios kalbinės bendruomenės gyvenimo būdą, vertybes ir pasaulio pažinimo lygį. Žodyno tekstas atspindi liaudies kultūrai būdingą pasaulėvaizdį, kurį sudaro pamatinės vertybės – tikėjimas, miškas, šeima, namai ir darbas. Šios sąvokos yra susijusios priklausomybės ryšiais, kuriuos rodo vartosenos pavyzdžiai, definicijos, sinonimai, derivatai ir kt. Jos atskleidžia iš kartos į kartą perduodamą žemdirbiškojo etnoso patirtį (iš dalies ir ciklinę laiko sampratą). Pietinių pietų aukštaičių vertybių pasaulį jungianti ašis yra darbas.

Maciej RAK

Uniwersytet Jagielloński, Kraków, Polska
maciej.rak@uj.edu.pl

Kultuřemy – co to jest i jak je badać?

Celem referatu jest przybliżenie koncepcji kultuřemów, która jest wykorzystywana w kulturoznawstwie, glottodydaktyce, przekładoznawstwie i etnolingwistyce. Jak wiele innych terminów w naukach humanistycznych, także kultuřem ma kilka ujęć. W ujęciu etnolingwistycznym kultuřemy są pokrewne słowom kluczom Anny Wierzbickiej,

słowom sztandarowym Walerego Pisarka i symbolom kolektywnych Michała Fleischera. W Polsce inicjatorką badań nad kulturowymi jest Alicja Nagórko, która definiuje je jako „ważne dla samoidentyfikacji jakiejś społeczności słowa kluczowe, charakteryzujące zarówno jej stosunek do tradycji, dziedziczonych wartości, jak i radzenie sobie z czasem teraźniejszym, aktualne przeżywanie świata”. Wciąż niezrealizowanym celem jest wskazanie i opracowanie listy polskich kulturowych – jest to jedno z pilniejszych zadań etnolingwistyki.

Kristina RUTKOVSKA

Vilniaus universitetas, Lietuva

[Kristina.rutkovska@flf.vu.lt](mailto:kristina.rutkovska@flf.vu.lt); kristina.rutkovska@gmail.com

Kultūrėmos kalbiniame kultūriniame paribyje – identifikacijos būdai, tyrimo perspektyvos

Kultūrėmos sąvoka naudojama apibūdinti realijas, giliai įsišaknijusias tam tikro tipo kultūroje, kurios siejamos su specifine etninės grupės tapatybe. Tačiau iškyła rimta metodologinė kultūrėmų atrankos problema, nes nėra objektyvių procedūrų joms identifikuoti. Konkrečiam kultūros tipui svarbių sąvokų analizė gali būti geras būdas nustatyti jų kilmę ir raidą, taip pat gali būti naudinga apibūdinant regionus, susiformavusius kalbų ir kultūrų paribyje, mūsų atveju – Vilniaus kraštą, kuriam būdingas istoriškai susiformavęs daugiakalbiškumas ir daugiakultūriškumas. Pastaruoju metu Vilniaus kraštas vis dažniau vadinamas atskiru, penktuoju etnografiniu Lietuvos regionu, todėl šiai tezei patvirtinti reikia svarių įrodymų. Straipsnyje bus bandoma išanalizuoti kultūrėmas, funkcionuojančias kalbinio ir kultūrinio kontakto sąlygomis, nustatyti jų identifikavimo procedūras, pateikti jų patikrinimui naudingus šaltinius (žodynus, liaudies naratyvus).

Kultūremy na pograniczu językowo-kulturowym – sposoby identyfikacji i perspektywy opisu

Pojęcie kultūremy stosuje się do opisu realiów głęboko zakorzenionych w określonym typie kultury, składającym się na określoną tożsamość grupy etnicznej. Istnieje jednak poważny problem meto-

dologiczny z wytypowaniem kulturomów, nie ma bowiem obiektywnych procedur do ich identyfikacji. Analiza ważnych dla określonego typu kultury pojęć może być dobrym sposobem na ustalenie ich genezy i rozwoju, być przydatna przy opisie regionów ukształtowanych na pograniczu języków i kultur, w naszym przypadku – Wileńszczyzny, charakteryzującej się historycznie ukształtowaną wielojęzycznością i wielokulturowością. Ostatnio coraz częściej mówi się o Wileńszczyźnie jako odrębnym, piątym regionie etnograficznym na terenie Litwy, potrzebne więc są mocne dowody na potwierdzenie tej tezy. W referacie zostanie podjęta próba analizy kulturomów funkcjonujących w warunkach kontaktu językowo-kulturowego i ustalenie procedur ich identyfikacji, przedstawienie podstaw źródłowych, przydatnych do ich weryfikacji (słowników, narracji ludowych).

Mirosława SAGAN-BIELAWA

Uniwersytet Jagielloński, Kraków, Polska
m.sagan-bielawa@uj.edu.pl

Postawy wobec języka mieszkańców Górnego Śląska przesiedlonych z dawnych województw południowo-wschodnich Drugiej Rzeczypospolitej

Tematem referatu są postawy wobec zróżnicowania polszczyzny charakterystyczne dla osób urodzonych w dawnych województwach południowo-wschodnich II RP, które w ramach tzw. repatriacji po drugiej wojnie światowej osiedliły się na Górnym Śląsku. Reprezentują one podwójną tożsamość językowo-kulturową. Po pierwsze jest to tożsamość językowo-kulturowa pogranicza polsko-ukraińskiego, ukształtowana w okresie dzieciństwa lub wczesnej młodości. Z drugiej strony ludzie ci stanowią część górnośląskiej wspólnoty komunikacyjnej. Są silnie związani z regionem zawodowo, rodzinie i towarzysko.

Referat oparty jest na wywiadach zebranych na przełomie XX i XXI w., przedstawia opinie respondentów dotyczące roli języka w ich życiu i w działalności społeczności kresowej. Wystąpienie dotyczy społecznego wartościowania wariantów polszczyzny, a także emocji i odczuć, jakie wywołuje język, zwłaszcza polszczyzna mówiona dawnych kresów południowo-wschodnich w zestawieniu z dialektem śląskim.

Language attitudes of Upper Silesia inhabitants displaced from the former southeastern provinces of the Second Republic of Poland

The paper considers attitudes towards varieties of Polish on the example of people born in the former southeastern provinces of the Second Republic of Poland and forced to emigrate after the Second World War to Upper Silesia. These people are a language community that represents the dual identity of culture and language. Their first identity was formed on the Polish-Ukrainian borderland during the childhood and adolescence period. However, these people are part of the Upper Silesian speech community. They are strongly professionally and privately bound to the region.

The analysis is based on interviews taken at the turn of the 20th and 21st centuries and refers to the opinions of respondents about the role of language in their own lives and in the activities of the displaced persons community. This work examines the social evaluation of variants and feelings that the language invokes, in particular, the Polish spoken in the former southeastern borderland compared to the Silesian dialect.

Vilija SAKALAUSKIENĖ

Lietuvių kalbos institutas, Vilnius, Lietuva

Vilija.sakalauskiene@lki.lt

Kalbinis kultūrinis augalų paveikslas lietuvių leksikografiniuose šaltiniuose: Aviža raita joja, o miežis važiuotas

Rekonstruodami kalbinio pasaulio vaizdo fragmentą, susijusį su augalais, tarp jų ir javais, prieš akis turime ypač turtingą tarmių žodynų medžiagą, kurioje užkoduotas atsakymas į klausimą: kaip žmogus suvokia pasaulį, kaip mąsto apie augalus, kokias savybes jiems priskiria. Lietuvių tarmių žodynų medžiagos apie *avižą* apimtis leidžia analizuoti ją remiantis Liublino etnolingvistikos mokyklos sukurtą metodologiją. Pranešime dėmesys kreipiamas į avižos ir žmogaus būties ir kultūros ryšį. Retas žmogus žino, kokią gilią žymę ši grūdinė kultūra įspaudė lietuvių kultūroje.

Etnologų teigiama, kad patys erotiškiausi grūdai – aviža ir rugys, nes yra pora. Be to, tautosakoje, t. y. meilės dainose žąsino, arklio (žirgelio) maitinimas avižomis turi erotinio simbolizmo. Pabrėžtina ir tai, kad aviža turi moteriškosios giminės vardą, nors jAVams tai nebūdinga. Lietuvių tautos kultūroje aviža pagal vertinimą yra antra po rugio. Tautosakoje aviža dažnai nesutaria su kitais javais, pavyzdžiui: miežiu, grikiu.

Jau senovėje žmonės avižas naudojo maistui ir vaistams. Derlingos avižos – gyvybingumo simbolis. Aviža gerbiama kaip vertingas maistinis augalas, naudotas ne tik kasdienėje mityboje ir apeiginiams valgiams ruošti, bet ir kaip priemonė nusilpusiems ligoniams gydyti. Liaudies medicinoje buvo pritaikyti ne tik avižų grūdai, bet ir sėlenos, želmenys, šiaudai.

Aviža svarbi ir tikėjimuose. Tikima, kad avižas sėti reikia per jaunatį, tada išaugs derlingos, jei pasėsi prieš vėją bus menkos, mažos: *Avižas reikia sėt jaunam mėnesy, žirniai senagaly, senan mėnesy* (KpŽ); *Avižas sėja, kap pasirodo miežinės pateliškės* (DvŽ) kt.

Etnolingvistinės informacijos apie *avižą* galima rasti lietuvių kalbos leksikografiniuose šaltiniuose: žodžių straipsniuose, definicijose, iliustraciniuose sakiniuose, terminologiniuose junginiuose, derivatuose, frazeologizmuose, paremijose ir kt.

Literatūra

- Kulnytė B., Lazauskaitė E. (sud.), 2015: *Lietuvių etnografijos enciklopedinis žodynas*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus.
- Niebrzegowska-Bartminska S., 2020: Apie kultūrinių konceptų eksplikaciją, *vertybės lietuvių ir lenkų pasaulėvaizdyje*, 46–69.

Halyna SHUMYTSKA

Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine

Halyna.shumytska@gmail.com

Autobiographical narrative of language personality formation in a polylingual border region

Historical experience, as well as current research in the Transcarpathian region, in particular, within the “Debate on linguistic diversity: management of minority languages in Ukraine and Russia” (Contested

Language Diversity - Dealing with Minority Languages in post-Soviet Ukraine and Russia) project carried out according to the methodology of **triangulation** (autobiographical narratives, public debates on language diversity (media text analysis) and formal management (language policy documents) using **discursive approaches** (especially critical discursive analysis) show that most locals, including members of national communities, are traditionally bilingual or polylingual. They often switch from language to language, using words from one language to another when switching the language code, and switching to the language of the interlocutor is mostly perceived as a sign of courtesy and a tribute to tradition: serving several languages is the norm rather than the exception in Transcarpathia. At the same time, the population of the region, which has significant experience in developing constructive models of language behavior in a multicultural society, has a clear awareness of the status of native and official languages and the importance of their mastering in various spheres of life.

Agnieszka SIERADZKA-MRUK

Uniwersytet Jagielloński, Kraków, Polska
agnieszka.sieradzka-mruk@uj.edu.pl

Oficjalność i nieoficjalność w polskim współczesnym dyskursie religijnym na przykładzie nabożeństwa drogi krzyżowej

Niniejsze opracowanie jest oparte na materiale około 100 tekstów nabożeństwa wydanych w latach 1977-2022. Są to teksty, zaczerpnięte z modlitewników, antologii, broszurek oraz stron internetowych różnych stowarzyszeń religijnych. W czasie nabożeństwa drogi krzyżowej teksty te są zazwyczaj odczytywane przez prowadzącego, a zatem mogą być używane jako wtórnie mówione, prymarnie jednak są pisane. Duża część materiału jest wydana anonimowo, niekiedy jednak autorzy są znani.

Tradycyjnie uważa się kolokwializmy za niestosowne dla dyskursu religijnego, okazuje się jednak, że są one stosunkowo częste. Mimo prymarnie pisanego i opracowanego charakteru badanych tekstów zawierają one wiele wyrażen potocznych dotyczących różnych pozio-

mów językowych, najczęściej leksyki, a liczba tych wyrażen rośnie wraz z upływem czasu. Częstość ich występowania zależy między innymi od planowanego adresata oraz indywidualnego stylu autora tekstu. Interesujące jest, że słownictwo oficjalne i nieoficjalne współistnieje w badanych tekstach, a jego łączenie w bliskim kontekście wydaje się pełnić istotne funkcje.

Karolina SLOTVINSKA

Vilniaus universitetas, Adomo Mickevičiaus muziejus, Vilnius, Lietuva
kslotvinska@gmail.com

SAŽINĖS koncepto analizė remiantis leksikografiniais šaltiniais

Tikriausiai kiekvienas bent kartą esame girdęję kitus liepiant *klautis sąžinės balso* ar pareiškiant nuomonę apie kažką nepriimtino išskrėtusį žmogų – *tas tai visai be sąžinės*, tikintieji prieš išpažintį atlieka vadinamąją *sąžinės sąskaitą* (le. *rachunek sumienia*). Kas gi tad slypi šiame mūsų sąmonės ar pasąmonės klode ir kaip šis reiškiny yra suvokiamas „daugiabalsiame“ naratyve – tautos leksikoje? Atsakymo į šį klausimą bus ieškoma lietuvių leksikografiniuose šaltiniuose, nes, kaip žinia, leksika „geriausiai atspindi tam tikros etninės bendruomenės pasaulio vaizdą, yra šio pasaulio interpretacija“ (Rutkowska 2021). Analizėje daugiausia naudotasi pagrindiniu lietuvių kalbos žodynu (LKŽ), kuriame įprastai slypi tautinis, liaudiškas ir iš dalies religinis pasaulio vaizdas, tarp iliustracinių pavyzdžių pateikiama tarminiai, folkloriniai, rečiau – šiuolaikiniai pavyzdžiai, todėl galima kalbėti apie beveik holistinį požiūrį į tiriamąjį objektą. Be šio, pasitelkta ir kitais analizei reikšmingais žodynais (sinonimų, antonimų, frazeologijos ir kt.). Iš viso peržiūrėti ir išnagrinti 83 iš žodynų sukaupti iliustraciniai pavyzdžiai, kurių atspindimi esminiai bruožai suskirstyti į semantines kategorijas (fasetes). Ši įvadinė SAŽINĖS koncepto analizė remiantis lietuvių leksikografiniais šaltiniais leido pastebėti, kad SAŽINĖS suvokimas yra glaustai siejamas su morale, dorovine atsakomybe. Bene svarbiausias SAŽINĖS atliekamas veiksmas – skatinti žmogų elgtis morališkai. Į SAŽINĖS sąrangą įeina ir protinė, ir emocinė veikla.

Marius SMETONA

Vilniaus universitetas, Lietuva
marius.smetona@gmail.com

Patriotizmo samprata jaunimo sąmonėje 2017 m. ir 2022 m.

Žodžio reikšmė kinta su kiekviena karta, bet išlaiko senojo pasaulėvaizdžio dalis, tik prideda šį bei tą naujo. Didelę įtaką sąvokos suvokimui turi istorinė atmintis, socialiniai, politiniai ir kiti įvykiai.

2017 m. tyrime dažniausias deskriptorius buvo **meilė**: meilė savo šaliai, tautai, šalies istorijai, kalbai ir kultūrai. Daugeliui studentų patriotizmas buvo **pagarba**: pagarba savo šaliai, jos žmonėms, kultūrai, kalbai, istorijai, praeičiai ir valstybės simboliams. Jaunimui labai svarbus **pilietiškumas**, o jis suvokiamas kaip dalyvavimas visuomenės gyvenime, rinkimuose, savo pareigų atlikimas, įstatymų laikymasis ir kt. Ne vienas akcentavo, kad patriotizmas yra įrodomas ne žodžiais, o darbais, patriotizmas yra darbas tėvynės labui. Dažnai patriotizmas apklausos dalyviams asocijavosi su **puoselėjimu**: tai tėvynės, kalbos, kultūros, istorijos, tradicijų, gamtos puoselėjimas, branginimas ir saugojimas. Dalis jaunimo patriotizmą aprašo kaip **rūpinimąsi tėvyne ir jos gerove**. Ne mažiau svarbus yra **pasiaukojimas** tėvynei. Anketose pabrėžta, kad patriotizmas yra **pasididžiavimas** savo šalimi: tikrasis patriotas didžiuojasi, kad yra tos šalies pilietis. Nepamirštas ir šalies **gynimas, kova** – patriotas yra pasiryžęs ginti savo šalį. Anketų duomenys atskleidė, kad patriotizmas suvokiamas kaip **gyvenimas savo šalyje**. Apklaustieji patriotizmą apibrėžė kaip **jausmą ar jausmus tėvynei**, kaip atsidavimą jai ir jos žmonėms. Dalis apklaustųjų vienu iš patriotizmo dėmenų laikė **kalbą** – patriotizmas yra kalbėjimas lietuvių kalba, rašymas taisyklinga kalba.

2022 m. apklausose pats stambiausias deskriptorius, kurį galima surasti iš esmės visose anketose yra **kova, priešinimasis, gynimas**. Pagrindinis deskriptoriaus bruožas yra istoriniai įvykiai ir ypač partizaninis karas, todėl posakis *partizanai* buvo 16 atsakymų. Valstybės, tautos, krašto garbės saugojimas tapo ypač aktualus, matyt tai reiktų sieti su dabartiniais įvykiais Ukrainoje ir Rusijos propagandos keliamomis idėjomis. Keli dideli deskriptoriai yra **meilė** ir **pagarba**. Posakiuose matyti ir tautos, papročių, kultūros, kalbos, istorijos svarba

(*meilė savo tautai, šaliai, papročiams ir kultūrai; pagarba tradicijoms ir papročiams; tradicijų gerbimas; pagarba savo žemei, savo kalbai, savo istorijai; Tėvynės istorijos gerbimas*). **Pagarbos** deskriptoriuje galima rasti posakių, kuriuose atspindimas požiūris į tėvynės valstybės gynimą (*pagarba tėvynės gynimui*) ir į laisvę (*laisvės gerbimas*). Iš esmės iš šių posakių galime daryti prielaidą, kad jaunimui gana gerai suvokiama, kad laisvė nėra duotybė. Deskriptoriuje **asmenybės** minimi žmonės apstrakčiai arba labai konkrečiai, kurie asocijuojasi jaunimui su patriotizmu. Šių metų tyrime galima išskirti deskriptorius **valstybinės šventės** (*valstybinės šventės 3; valstybinės šventės ir jų paminėjimas; reikšmingiausių datų minėjimas*) ir **valstybiniai simboliai** (*vėliava 3; trispalvė; himnas; Lietuvos trispalvė; simboliai; Lietuvos vėliava*). Kiti didesnieji deskriptoriai yra: **istorija; praeitis; laisvė; šeima; namai; darbas; kultūra; tradicijos; vertybė; drąsa; kalba; regionas; teritorija; šalis; tauta; piliečiai** Čia reikia atkreipti dėmesį, kad nenurodoma kažkokia konkreti grupė, o apskritai žmonės gyvenantys valstybėje, tai rodo, kad jaunimas žmogaus kilmės nepaiso, jiems svarbiau ar tas žmogus yra jo šalies, valstybės dalis ar ne.

Palyginus apklausas matyti, kad dėl kaimyninėje šalyje vykstančių įvykių svarbiausia jaunimui yra kova, šalies gynimas, apskritai atsakymuose daugiau reikšmės valstybei, šeimai, tautai. Kaip ir 2017 m. jaunimui patriotizmas siejasi su meile šaliai, pagarba, pasiaukojimu, kalba.

Irena SMETONIENĖ

Vilniaus universitetas, Lietuva

irena.smetoniene@flf.vu.lt

Šiuolaikinio jaunimo požiūris į demokratiją

Kaip Lietuvos žmonės vertina demokratiją, klausta ne vienoje „Baltijos tyrimų“ apklausoje (2020, 2021, 2022). Matyti, kad pasitikėjimas demokratija nuolat mažėja, tačiau jaunimas yra optimistiškesnis, galbūt kiek kitaip negu vyresnė karta supranta ir pačią demokratiją.

Studentų apklausa parodė, kad didžiausi deskriptoriai yra **laisvė** (36%), **valdymo forma** (13%), **lygybė** (7%), **rinkimai** (6,2%), **bal-savimas** (5,9%), **žmogaus teisės**, (5,1%), **tautos valia, valdžia** (4,7%), 4 proc. ribos neperžengia deskriptoriai **tiesa, teisybė, pa-**

reiga, vieningumas, tolerancija, įvairumas, galimybė, dauguma, bendrystė, nuomonė, supratimas, pasitikėjimas, pagalba, viltis, laimė, sąžiningumas, taika, nepriklausomybė, valstybė, piliečiai, tauta, parlamentas, skirtingi požiūriai, referendumas, diskusija, susitarimas, ieškojimas dialogo, revoliucija.

Kaip matyti, ryškiausias deskriptorius yra **laisvė**, tačiau ji nėra vien abstraktas, jaunimas konkrečiai įvardija **žodžio** **laisvę** (23 atsakymai), **laisvę rinktis** (11), **minties** **laisvę** (11), **kūrybos** **laisvę** (3), **kalbos** **laisvę** (3), **asmens** **laisvę** (2), **apsisprendimo** **laisvę** (2), **laisvę gyventi** (2), **mirties** **laisvę** (2), **laisvę mąstyti ir nebijoti nebijoti to daryti** (1). Demokratinėje šalyje jaunimas jaučiasi *saugus ir ramus, galėdamas išsakyti savo nuomonę ir nebūti puolamas*, čia jis gali *laisvai mąstyti, veikti, laisvai gyventi; man demokratija yra laisvė*. Demokratija užtikrina laisvę būti savimi: *demokratija man asocijuojasi su laisve, galimybe būti priimtam tokiam, koks esi iš tikrųjų, o ne slėptis po kauke ir bijoti atsiskleisti*. Demokratija *sukuria laisvės jausmą visose (žmogiškose) gyvenimo situacijoje, laisvę jaustis pilnaverčiu žmogumi; žodis demokratija man asocijuojasi su laisve*. Ypač akcentuojama žodžio laisvė, tačiau bet kuri laisvė *turi būti proto ribose, nežudanti kito laisvės*. Laisvė neatsieja nuo pareigos, taisyklių, tvarkos: *demokratija – tai laisvės darna su prigimtinėmis žmogaus pareigomis*. Laisvė neatsiejama nuo pagarbos, tolerancijos, pakantumo kito nuomonei ir mintims: *patylėjimas, kai nuomonės išsiskiria, ieškojimas dialogo, ieškojimas ne efektyviausio sprendimo*.

Jaunimo atsakymuose matyti ne tik pozityvus demokratijos vertinimas, bet ir jos netobulumas, kai kurie respondentai apskritai jaučiasi nusivylę demokratija.

Svitlana SOKOLOVA

Institute of Ukrainian Language of the National Academy
of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
a-senchuk@ukr.net

Linguistic realities of the Russian-Ukrainian war: sociolinguistic aspect

Russia's aggression against Ukraine has displaced millions of people, many of them have moved from predominantly Russian-speaking

regions (south and east of Ukraine) to predominantly Ukrainian-speaking ones (west and center), where two «language worlds» that have not been in close contact, have converged. The understanding that the so-called «protection» of Russian-speakers was the formal reason for the attack, prompted most of people to rethink language and cultural values, to strengthen their understanding of the importance of the cultural component in state security.

The article used preliminary results of an online survey of internally displaced persons and local residents receiving them, conducted by the Institute of Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine (May 2022), which showed that about half of respondents fully or partially agree that the status of Russian language became one of the causes of the war, and more than half changed their attitude to the language issue. Parallel monitoring of the social network Facebook (discussions on language issues and jokes on linguistic and cultural issues or using language tools) showed a sharp increase in content related to language and culture, strengthening its creativity based on the use of original language tools, obscene language, on the opposition «own – alien».

Petar SOTIROV

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, Polska
sotirow@wp.pl

O życiu kilku archaizmów polskich poza granicami Polski

Obiektem rozważań są niektóre polskie wyrazy językowe określane jako archaizmy, które poza granicami polskiego terytorium językowego, dokładniej we współczesnym języku bułgarskim, zachowały swoją witalność i używane są powszechnie. Celem jest zaprezentowanie ich formy, semantyki i sposobu funkcjonowania w języku bułgarskim oraz ujawnienie przyczyn, które doprowadziły do tej swoistej polsko-bułgarskiej asymetrii w zakresie archaizacji leksyki. Analizie poddano kilka leksemów należących do pola tematycznego ‘pokrewieństwo i powinowactwo’, ‘przedmioty bytu’, ‘przedmioty, obiekty i zjawiska z zakresu militariów’ i in. Analiza dowodzi, że u

podstaw badanej asymetrii są przyczyny o charakterze pozajęzykowym, w tym o charakterze historycznym, społecznym, politycznym lub ekonomicznym.

On a few Polish archaisms outside the borders of Poland

The subject of the considerations are some Polish language words described as archaisms, which, outside the Polish language territory, more specifically in the modern Bulgarian language, have retained their vitality and are commonly used. The aim is to present their form, semantics and the way they function in Bulgarian, and to reveal the reasons that led to this peculiar Polish-Bulgarian asymmetry in the field of the archaization of lexis. Several lexemes belonging to the thematic field 'kinship and affinity', 'objects of being', 'objects, objects and phenomena in the field of military' and others were analyzed. The analysis proves that the asymmetry is based on non-linguistic reasons, including historical, social, political or economic reasons.

Anetta Bogusława STRAWIŃSKA

Uniwersytet w Białymstoku, Polska

Anetta.strawinska@tlen.pl

Puryzm obronny na Kresach północno-wschodnich jako składnik świadomości językowej (na przykładzie poradników językowych Aleksandra Walickiego i Aleksandra Łętowskiego)

Poradniki Aleksandra Walickiego i Aleksandra Łętowskiego prezentują pisarstwo zaangażowane, nacechowane emocjonalnie, niejednokrotnie eksponujące indywidualne stanowisko piszącego wobec poruszanych zjawisk językowych. Obie prace poprawnościowe stanowią barwną ilustrację mechanizmów językowych właściwych polszczyźnie północnokresowej, utrwaloną przez patriotów pasjonatów, dla których losy mowy ojczystej realnie zagrożonej nie były obojętne. Obaj autorzy traktują język jako wartość, symbol przynależności grupowej, nośnik tradycji, bezcenny skarb, podwalinę bytu narodowego, „łącznik,

który umożliwia (...) zachowanie swojej odrębności narodowej, tamę obronną przeciwko zalewającej (...) zewsząd groźnej fali obcych mór zaborczych” (A. Łętowski, *Przedmowa*, s. 10). Celem wystąpienia jest – z zastosowaniem metody opisowej rekonstrukcji świadomości językowej Krzysztofa Maćkowiaka – zobrazowanie na wybranych przykładach specyfiki indywidualnej świadomości językowej traktowanej w kategoriach jako „akt napięcia i uwagi” (J. Didier 2006); „umysłową zdolność do odbierania i rozumienia” (K. Olechnicki 1997). Dyspozycje te umożliwiają snucie refleksji jednostkowej nad językiem oraz jego zastosowania skorelowanej z analizą własnych metod przetwarzania językowego, tj. rozumienia i ekspresji (por. G. Karpowicz-Kupis 2004). Zastosowany w temacie wystąpienia termin *purizm* w odniesieniu do języka polskiego na Kresach północno-wschodnich przejawia się w „oczyszczaniu mowy” z określonych przejawów obcości, głównie poprzez zabiegi eliminacyjne.

Violeta ŠVAIKOVSKAJA

Vilniaus universitetas, Lietuva
violetasvaikovskaja@gmail.com

JAUNYSTĖS vaizdas lietuvių kalbos leksikografiniuose šaltiniuose

Šiame darbe pristatoma lietuvių kalbos leksikografiniuose šaltiniuose vaizduojamo JAUNYSTĖS koncepto rekonstrukcija, pateikiamas jo fasečių rinkinys bei kognityvinė definicija. Atlikus žodynuose pateiktų apibrėžimų ir iliustracinių pavyzdžių analizę išryškėja tiriamojo koncepto nevienalytiškumas. Vieną vertus, JAUNYSTĖ yra laikinas individo amžiaus laikotarpis, pasižymintis jausmų protrūkiu, šeimos kūrimu, gyvybingumu, sveikata, veikla ir grožiu. Kitą vertus, be pozityvių bruožų šiam amžiaus tarpsniui būdingas nebrandumas ir savanaudiškumas. Paaiškėja, kad, nepaisant temporalishkumo, JAUNYSTĖ įsirėžia individo atmintyje, o šiuo laikotarpiu atlikti arba neužbaigti darbai daro tiesioginį poveikį tolimesnei asmenybės gyvenimo kokybei. Dažnas JAUNYSTĖS lyginimas su išmintingesne ir labiau patyrusia, tačiau liguista senatve leidžia teigti, kad JAUNYSTĖ – kaip ir senatvė – vienas iš svarbiausių žmogaus gyvenimo laikotarpių.

Ivanna TSAR

Institute of the Ukrainian Language of National Academy
of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
vakavaka7@gmail.com

The problem of Ukrainian youth' language stability in the context of contemporary socio-political events

The paper examines the change in young Ukrainians' language behavior under the influence of the Russian-Ukrainian war of 2014–2022. The socio-psychological factors influencing code-switching in situations of bilingual communication are identified.

It was found that the attitude of Ukrainian youth to the Ukrainian and Russian languages changed under the influence of the war. This, in turn, led to changes in the daily language behavior of both Ukrainian-speaking and Russian-speaking people and affected their language stability. It has been studied that it is in the period of the greatest social changes that Ukrainian-speaking youth retains their language stability more strongly than in relatively stable times. The Russian-speaking young people's desire to switch the language code is mainly conditioned by the language of the interlocutor, the level of Ukrainian proficiency, the presence of a permanent Ukrainian-speaking environment, the desire to be identified as Ukrainian, and the need to comply with language legislation.

Nijolė TUOMIENĖ

Lietuvių kalbos institutas, Vilnius, Lietuva
n.tuomiene@gmail.com

Neslaviški dabartinės baltarusių tarmės *poprostu* bruožai Eišiškių apylinkėse

Pagal būdingąsias ypatybes Pietryčių Lietuvoje dabar plačiai vartojama baltarusių tarmė, ten vadinama *poprostu* „paprastoji (kalba)“; priskiriama baltarusių pietvakarių tarmių grupei (Gardino-Baranovičių šnektoms).

Ši tarmė Pietryčių Lietuvos paribio ir užribio regione ėmė plisti nuo XVI a. lietuvių slavėjimo sąskaita. Todėl per kelis šimtmečius susiformavusioje baltarusių tarmėje esama baltiškų ypatybių.

Tyrimo objektas – Eišiškių mieste ir apylinkėse funkcionuojanti baltarusių tarmė XXI a. pradžioje. Tyrimo tikslas – apibūdinti neslaviškas šios baltarusių tarmės fonetikos ypatybes. Svarbus tyrimo aspektas – regiono daugiakalbė sociolingvistinė situacija.

Eišiškių apylinkėse *poprostu* daugiausia bendrauja vyresniosios kartos kaimo gyventojai. Šios kartos žmonės gerai moka ir vietinę lenkų kalbą. Neoficialioje aplinkoje baltarusiškai šneka vidurinės ir jaunesniosios kartų atstovai. Be to, šių dviejų kartų žmonės gerai moka rusų kalbą. Jaunoji karta, daugiausia mokyklose, išmoksta lietuviškai.

Tyrimas parodė praeityje buvusius glaudžius lietuvių ir baltarusių tarmių ryšius, kurie aiškiai atsispindi fonetikoje. Daugeliu atvejų Eišiškių apylinkėse per dviejų ar trijų kartų gyvenimą įvyko visiškas kalbos pakeitimas.

Vyresniosios ir vidurinės kartos baltarusių tarmės fonetikoje užfiksuotos šios neslaviškos ypatybės:

- 1) dvibalsio *au* tarimo įvairavimas: nuo baltarusiškojo *áŷ* iki tvirtagalio lietuviškojo *aũ* (*oũ*) (tarimą lemia fonetinė aplinka);
- 2) ilgieji įtemptieji balsiai *i*, *ɨ* atvirosiose galūnėse kirčiuoti ištariami kaip diftongoidai ⁱ*é*, ^ɨ*é*;
- 3) nenuoseklus slaviškasis *akavimas* ir *jakavimas*: vietoj tikėtino nekirčiuoto *o* tarimo kaip *a* ar *ɨ* jį panašaus garso atviruosiuose skiemenyse su ilgaisiais (įtemptaisiais) balsiais yra išsaugomas *o*;
- 4) ryškiausias, netgi išskirtinis aprašomosios baltarusių tarmės *konsonantizmo* bruožas yra nelabai išreikšta dantinių priebalsių *y'*, *ɔ3'*, *c'*, *ʒ'* palatalizacija, nes daugelyje kitų baltarusių tarmių šie garsai tariai itin palatalizuoti *y''*, *ɔ3''*, *c''*, *ʒ''*.

Anna TYRPA

Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków, Polska
Anna.tyrpa@ijp.pan.pl

Litwa w powieściach Marii Rodziewiczówny

Wątki litewskie rozpatrywane są na materiale sześciu powieści Marii Rodziewiczówny (1863–1944): *Straszny dziadunio* (1887), *Szary proch* (1889), *Dewajtis* (1889), *Požary i zgliszcza* (1893), *Anima vilis* (1893) i *Wrzos* (1903). Językowy obraz Litwy i Litwinów można ująć w sześć tematów: kraj, historia, ludzie, mowa, folklor i wiara. O kraju mówią choronimy (Litwa i Żmudź) oraz wyrażenia z przymiotnikami litewski, żmudzki, toponimy (np. Ejragoła, Skomonty), hydronimy (np. Dubissa). Historia obecna jest przez przywoływanie dawnych władców (Giedymina, Kiejstuta). Na obraz ludzi składają się etnonimy (Litwin, Żmudzin), imiona (np. Olgierd, Biruta), nazwiska (np. Jazwigoło, Nerpalis). W zakresie mowy są zarówno wzmianki o języku litewskim (żmudzki), jak i cytaty z tego języka. Zapisy folkloru to teksty pieśni ludowych i przysłowia. Jeśli chodzi o wiarę, wspomniane są dawne wierzenia pogańskie, ale też pobożność Litwinów – katolików.

Viktorija UŠINSKIENĖ

Vilniaus universitetas, Lietuva
Viktorija.usinskiene@flf.vu.lt

Podstawowe nazwy NIEBIESKOŚCI w języku polskim a litewskim: analiza konfrontatywna

W referacie zostaną przedstawione wyniki kontrastywnej analizy semantycznej polskich leksemów *niebieski* / *błękitny* i ich litewskich odpowiedników *mėlynas* / *žydras*. Badania miały na celu porównanie motywacji semantycznej, referencji prototypowych oraz znaczeń konotacyjnych, w tym — ustalenie typowych dla obu języków połączeń wymienionych nazw z klasami różnych obiektów. W trakcie analizy

brana była pod uwagę zarówno motywacja synchroniczna, jak też diachroniczna.

Badania wykazały, że w obu językach barwa niebieska kojarzona jest przede wszystkim z jasnym, czystym niebem lub z zabarwieniem niektórych kwiatów. Często jest też łączona z odcieniem zbiorników wodnych (zwłaszcza morza i oceanu) lub z kolorem oczu. Mimo to, zarówno w aspekcie synchronicznym, jak i diachronicznym istnieje wyraźna różnica semantyczna między polskim *niebieski* i litewskim *mėlynas*. Nazwa polska odnosi się tylko do niebieskości jasnych i średniociemnych, litewska zaś obejmuje też odcienie bardzo ciemne, którym w języku polskim zazwyczaj odpowiadają leksemy *granatowy* lub *siny*. Podobnie brak jest pełnej adekwatności kolorystycznej między polskim wyrazem *błękitny* a litewskim *žydras*, który może oznaczać nie tylko jasne, lecz również ciemniejsze odcienie niebieskości.

Magdalena WOŁOSZYN

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, Polska

woloszynmagdalena1993@gmail.com; magdalenawoloszyn17@gmail.com

Jedna ojczyzna – dwie perspektywy. OJCZYŻNA w dyskursie prezydenckim Aleksandra Kwaśniewskiego i Bronisława Komorowskiego

Ojczyzna to pojęcie wielowymiarowe i niełatwe do zdefiniowania. Od lat jest przedmiotem zainteresowania badaczy, reprezentujących różne dyscypliny nauki, np.: socjologów, m.in.: Szacki (1962), Ossowski (1984); językoznawców m.in.: Bartmiński (1987, 1990, 1993a, 1993b, 2006a, 2006b, 2021a), Abramowicz (1993), Karolak (1993), Data (2020); filozofów, m.in.: Jaroszyński (2007), Jadacki (2021).

W kulturze polskiej idea ojczyzny funkcjonuje już od średniowiecza. W okresie *złotego wieku* pojawiły się dojrzałe koncepcje patriotyzmu obywatelskiego. Z kolei w czasie rozbiorów uformowało się pojęcie ojczyzny duchowej. W wolnej, niepodległej Polsce rozwinęła się natomiast koncepcja ojczyzny-państwa. Współcześnie, jak stwierdził Jerzy Bartmiński, obserwować można dwie odmienne tendencje: „do ostrego kontestowania ideologicznej idei ojczyzny oraz przeciw-

nie, do jej „intymizacji”, powrotu do koncepcji małej ojczyzny, ojcowizny” (Bartmiński 1993a: 23).

Celem referatu jest przedstawienie konceptu *OJCZYZNY* w dyskursie Aleksandra Kwaśniewskiego (prezydenta RP w latach 1995–2000 i 2000–2005) oraz Bronisława Komorowskiego (prezydenta RP w latach 2010–2015). Zaprezentuję m.in.: to, w jaki sposób każdy z prezydentów ojczyznę postrzegał, jak ją definiował, w sieci których wartości sytuował. Analiz dokonam w oparciu o konteksty wyekscerpowane z wybranych prezydenckich wystąpień publicznych.

Bibliografia

- Abramowicz Maciej, 1993, *Patrie – ojczyzna?*, [w:] *Pojęcie ojczyzny we współczesnych językach europejskich*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin, s. 241–248.
- Bartmiński Jerzy, 1987, *Ojczyzna. Projekt fragmentu hasła do słownika aksjologicznego*, [w:] *Co badania filologiczne mówią o wartości. Materiały z sesji naukowej 17–21 listopada 1986 r.*, red. Andrzej Bogusławski, Krzysztof Byrski, Zbigniew Lewicki przy współpracy z Januszem Krzywickim, Warszawa, s. 133–168.
- Bartmiński Jerzy, 1990, *Ojczyzna w pieśniach i wierszach chłopskich*, „Konteksty. Polska Sztuka Ludowa”, nr 3, s. 9–13.
- Bartmiński Jerzy, 1993a, *Polskie rozumienie ojczyzny i jego warianty*, [w:] *Pojęcie ojczyzny we współczesnych językach europejskich*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin, s. 23–48.
- Bartmiński Jerzy, 1993b, *Ojczyzny europejskie – duże i małe*, [w:] *Pojęcie ojczyzny we współczesnych językach europejskich*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin, s. 5–11.
- Bartmiński Jerzy, 2006a, *Dynamika polskiego pojęcia ojczyzny*, [w:] tegoż, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin, s. 178–185.
- Bartmiński Jerzy, 2006b, *Ojczyzna*, [w:] *Język. Wartości. Polityka. Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce. Raport z badań empirycznych*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin, s. 340–347.
- Bartmiński Jerzy, 2021a, *Oblicza ojczyzny i patriotyzmu*, [w:] *Medialne i transmedialne procesy narracyjne w identyfikacji postaw patriotycznych Polaków*, red. Maciej Kawka, Wojciech Prażuch, Paweł Płaneta, Kraków, s. 17–36.

- Data Krystyna, 2020, *Ojczyzna i niepodległość w wybranych tekstach Ignacego Jana Paderewskiego*, [w:] *Niepodległa wobec języka polskiego*, red. Renata Przybylska, Barbara Batko-Tokarz, Sylwia Pręczyk-Kisielak, Kraków, s. 207–220.
- Jadacki Jacek, 2021, *Patriotyzm – od Twardowskiego do Bocheńskiego*, [w:] *Rozum i wola. Kazimierz Twardowski i jego wpływ na kształt kultury polskiej XX wieku*, red. Jacek Jadacki, Lublin, s. 429–459.
- Jaroszyński Piotr, 2007, *Rozmyślenia o mojej ojczyźnie*, [w:] *Oblicza patriotyzmu. Rozprawy i szkice*, Toruń, s. 276–283.
- Karolak Ireneusz, 1993, *Ojczyzna widziana oczami mieszkańców Hiszpanii*, [w:] *Pojęcie ojczyzny we współczesnych językach europejskich*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin, s. 249–257.
- Ossowski Stanisław, 1984, *O ojczyźnie i narodzie*, Warszawa.
- Szacki Jerzy, 1962, *Ojczyzna, naród, rewolucja. Problematyka narodowa w polskiej myśli szlachecko-rewolucyjnej*, Warszawa.

Loreta VAIČIULYTĖ-SEMĖNIENĖ

Lietuvių kalbos institutas, Vilnius, Lietuva

loreta.semeniene@gmail.com; loreta.semeniene@lki.lt

Kantrybė pagal būvdardį *kantrus* publicistikoje

Šio pranešimo objektas – kantrybės samprata, remiantis skirtingomis būvdardžio *kantrus*, *-i* formomis publicistikoje. Struktūrinis požiūris į reikšmę derinamas su kognityviniu. Analizuojami žodžių tarpusavio ryšiai ir žiūrima, kokia / kaip yra verbalizuojama kantrybės koncepto dalis kaip lietuvių kalbos vartotojų sąmonėje glūdinti kintanti konceptuali informacija, mąstymo turinys.

Tai 700 tekstyno pavyzdžių paremtas (*corpus-based*) tyrimas. Medžiaga rinkta iš Vytauto Didžiojo universiteto Kompiuterinės lingvistikos centre sudaryto *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno* (DLKT).

Pranešime, atsižvelgus į *kantrus*, *-i* definicijas lietuvių kalbos žodynuose ir remiantis kitų autorių *kantrybės* tyrimais, keliamas klausimas, kokių charakterio savybių pagrindu ir kaip (pasyviai *resp.* aktyviai) (ne)palankioje situacijoje reaguoja kantrybės subjektas į kant-

rybės objektą – kitą (ne)žmogų. Kantrybė apibrėžiama pagal kantrybės subjekto vidines nuostatas savęs ir (ar) kito atžvilgiu ir (ne)veikimo modelį.

Danutė VALENTUKEVIČIENĖ

Lietuvių kalbos institutas, Vilnius, Lietuva
valentukeviciene.danute@gmail.com

Depalatalizacijos polinkiai Marcinkonių ir Kabelių apylinkėse

Pietiniam pietų aukštaičių patarmės plotui, besiribojančiam su Baltarusija, būdingas priebalsių depalatalizavimas. Šiame areale kietai tariamas ne tik priebalsis *l* prieš *e* tipo vokalizmą, bet ir priebalsiai *r*, *š*, *ž*, *č*, *dž*, *c*, *dz* ir kt. Toks kietinimas aiškinamas kaimynų slavų, neturinčių minkštųjų tų priebalsių porų, kalbine įtaka.

Šio pranešimo tikslas – aptarti priebalsių depalatalizavimo polinkius Lietuvos ir Baltarusijos paribyje – Marcinkonių ir Kabelių apylinkėse. Tiriamosios medžiagos pagrindą sudaro 2019–2022 m. garso įrašų duomenys. Šiuo laikotarpiu sukaupta daugiau kaip 30 val. trijų kartų garsinės medžiagos iš 4 *Lietuvių kalbos atlaso* punktų: Marcinkonių (697), Darželių (696), Šklėrių (703), Kabelių (704).

Pranešime remiamasi geolingvistikos ir sociolingvistikos metodais. Aptariama tiriamojo arealo sociokultūrinė situacija, nagrinėjami depalatalizacijos polinkiai *stebimuojų laiku*, t. y. analizuojama trijų kartų kalbinė situacija.

Atlikus tyrimą, paaiškėjo, kad demografinės ir sociokultūrinės sąlygos (taip pat ir nutrūkę ryšiai su slavais) turi įtakos kalbinei aplinkai. Pasikeitusi tarminė situacija rodo, kad XX a. antrojoje pusėje Marcinkonių ir Kabelių apylinkėse vartoti tik kietieji priebalsiai *r*, *š*, *ž*, *č*, *dž*, *c*, *dz* dabar gali turėti minkštųjų priebalsių poras. Sporadiškas priebalsių *p*, *b*, *m*, *v* kietinimas yra retas. Sistemingesnis priebalsių kietinimas būdingas tik vyresniosios kartos informantams, o vidurinės ir jaunesniosios kartos kalbiniai duomenys liudija šio reiškimo silpnėjimą.

Anastazija VLASTELIĆ

University of Rijeka, Republic of Croatia
avlastelic@ffri.uniri.hr

Diana STOLAC

University of Rijeka, Republic of Croatia
diana.stolac@gmail.com

Language of commercials aimed at the youth

Commercials are a hybrid text type, which, among other things, aims at creating the need to possess various material goods which are given certain symbolic value. Commercials aimed at the youth are created by an older generation of marketing experts who have to collaborate with younger associates in order for the end product to be understood by and acceptable to the youth.

With the development of virtual communication, the discourse of commercials has also changed, as well as the language used in them. Netspeak has become the basis of modern communication (regardless of the medium) among digital natives, while digital migrants are only beginning to learn and accept it with more or less success.

The traits of the (Croatian) language of the Generation Z (Generation I, Zoomers) are well known to linguists, and the commercials aimed at this target population serve as an indispensable corpus when attempting to describe them.

In our presentation we will comment on the linguistic traits of Croatian commercials aimed at the youth in relation to the traits of the contemporary spoken language of the youth in Croatia.

Dorota ZDUNKIEWICZ-JEDYNAK

Uniwersytet Warszawski, Polska
d.jedynak@uw.edu.pl

Polacy przy stole. Profile konceptualizacyjne czynności jedzenia w świetle polskiej leksyki

Leksyka jest swoistym sejsmografem – działa jak urządzenie do wykrywania i rejestracji drgań, wstrząsów i łagodnych zmian w historii i

kulturze. W referacie chcę zająć się najnowszą polską leksyką dotyczącą kulinariów i samej czynności jedzenia. Referat dotyczy nie tylko nazw potraw, wskazujących na procesy globalizacyjne także w obszarze kulinariów oraz zmiany upodobań i mód żywieniowych (por. *weganizować, tofucznicza, seleryba* itp.), ale także nazw człowieka ze względu na kulinarne preferencje (por. *czekalodoholik, yerbopijca, mateista* itp.), leksyki ilustrującej zmiany w traktowaniu jedzenia ku pojmowaniu go jako sposób spędzania czasu (por. *gastroturystyka, foodie, ciasteczkowanie, pornografia jedzenia*), a nawet filozofii życia (por. *freeganin, frutarianin, fleksitarianin, solarianin*). W świetle danych leksykalnych uwiadcza się nowy „religijny” profil czynności jedzenia lub wyrzekania się tej czynności oraz profil „psychiczny” zamknięty w leksyce nazywającej różne formy jedzenia zaburzonego, kompulsywnego objadania się lub karmienia innych (por. *jedzeniologizm, feederyzm, ana (Ana) i mia (Mia), porcelanowe motyle, manoreksja, ortoreksja* itp.).

Beata ŻYWICKA

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Polska
beata_zywicka@o2.pl

Zmiany w semantyce wybranych nazw regionów i ich mieszkańców we współczesnej polszczyźnie (na podstawie badań ankietowych z lat 1990–2020)

Celem opracowania jest nakreślenie zmian, jakie zaszły w konceptualizacji wybranych nazw regionów i ich mieszkańców we współczesnym języku polskim. Podhale, Śląsk i Wielkopolska to miejsca ważne dla Polski pod względem historycznym, kulturowym i gospodarczym, ich mieszkańcy zaś to ludzie, którzy często są postrzegani przez pryzmat stereotypowych cech przypisanych góralowi, Ślązakowi i Poznaniakowi.

Bazę materiałową stanowią dane ankietowe pozyskane od studentów w roku 1990, 2000, 2010 oraz 2020 (w skrócie ASA 1990, 2000, 2010 i 2020).

Wyniki konfrontacji danych ujawniły, że w ciągu trzech ostatnich dekad na Podhale, Śląsk i Wielkopolskę niezmiennie patrzono przez pryzmat cech lokatywnych (specyficzne położenie geograficzne), kul-

turowych (regionalna odmiana języka (gwary), tradycje i obyczaje) oraz bytowych (wysokie możliwości produkcyjne, rozwinięty przemysł, rolnictwo). Natomiast w obrazie mieszkańców, wyłaniającym się z wypowiedzi respondentów, dominują cechy kulturowe: język, tradycja, kultura, obyczaje, folklor, śpiew; drugi zespół tworzą charakterystyki dotyczące zajęć: praca, styl życia; trzeci odnosi się do strony psychicznej: szczerłość, duma, upór. Znaczącą rolę odgrywa również charakterystyka w kategoriach fizycznych (zwłaszcza w odniesieniu do mieszkańców Podhala i Śląska): siła, wigor, postawa, zwinność, krzepa. Cechy psychospołeczne takie jak: twardy charakter, przywiązanie do swego regionu (w odniesieniu do Ślązaka); gościnność, mądrość, otwartość, serdeczność, życzliwość, miłość do gór (w charakterystykach górala); pracowitość, oszczędność, porządek, dokładność, przywiązanie do regionu / do Poznania (w opisach Poznaniaka) są przede wszystkim cechami stereotypowymi, utrwalonymi kulturowo i funkcjonującymi w szerokim obiegu społecznym. Co ciekawe w obrazie górala, Ślązaka i Poznaniaka przeważa ewaluacja pozytywna z ograniczonymi akcentami krytycznymi, szczególnie w aspekcie psychospołecznym.

9 786090 707654